

יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ

ה ח ק י ק ה ד

מ ד ר י ד ל מ ו ר ה

**יחידת לימוד בתלמוד ומשפט עברי**

מבוססת על יחידת  
**מן המקורות על החקיקה**  
בהוצאת תל – משרד החינוך, תשנ"ח

כתיבה ועריכה: יהודה שרון  
מהדורה פנימית – לא להפצה

2007-תשס"ז

## התוכן

מבוא:..... 3

### פרק א – הכרעת הרוב..... 4

משנה מסכת אבות פרק ה משנה יז (עמוד 7)..... 4  
משנה מסכת עדויות פרק א (עמוד 7)..... 4  
תוספתא מסכת עדויות פרק א הלכות א-ד..... 6  
משנה מסכת סנהדרין פרק י"א משנה ב' (עמוד 7)..... 8  
תנור של עכנאי - תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמודים א-ב (עמוד 8-9)..... 9  
הדחת רבן גמליאל - בבלי (עמודים 10-12)..... 14  
הדחת רבן גמליאל - ירושלמי (עמודים 13-14)..... 17  
הדחת רבן גמליאל - אוצר הגאונים, ברכות חלק התשובות, קע"ה (עמודים 15-16)..... 19  
שו"ת הרשב"א חלק ה סימן קכו (עמודים 17-19)..... 21

### פרק ב תקנות וגזירות..... 25

תוספתא עבודה זרה פרק ד' הלכות ט"ז-י"ז (עמוד 23)..... 25  
מזונות הילדים – בבלי כתובות דף מט עמודים א-ב (עמודים 24-25)..... 28  
היתר שמן – תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה (עמודים 26-27)..... 30  
היתר שמן – תלמוד ירושלמי (עמוד 28)..... 33  
תקנות בני העיר - מתוך שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קפה (עמוד 29)..... 35  
הנהגת הקהילה - שו"ת הרשב"א חלק ז סימן ת"נ (עמוד 30)..... 36

### פרק ג – כוח בית דין..... 37

הפְּקָר פְּלָאִים - משנה מסכת שקלים פרק א (עמוד 32)..... 37  
הפְּקָר פְּלָאִים - תוספתא מסכת שקלים (ליברמן) פרק א (עמוד 32)..... 37  
הפְּקָר - תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק א הלכה ב (עמוד 32)..... 37  
הר הבית - משנה מסכת מידות פרק א משנה ב (עמוד 33)..... 38  
השמיטה בתורה (דברים פרק ט"ו)..... 38  
פְּרוֹזְבּוֹל - משנה מסכת שביעית פרק י (עמוד 33)..... 38  
פרוזבול - תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק י הלכות א-ב (עמוד 33)..... 38  
פרוזבול - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמודים א-ב (עמודים 34-35)..... 39  
הפקעת קידושין - משנה מסכת גיטין פרק ד (עמוד 36)..... 41  
הפקעת קידושין - תוספתא מסכת גיטין פרק ג הלכה ג (עמוד 36)..... 41  
הפקעת קידושין - תלמוד ירושלמי מסכת גיטין פרק ד הלכה ב (עמוד 36)..... 42  
הפקעת קידושין - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לג עמוד א (עמוד 37)..... 43  
הפקעת קידושין - תוספות, ד"ה ואפקיענהו, גיטין ל"ג ע"א (עמוד 38)..... 44  
עוקרין דבר מן התורה – משנה מסכת יבמות פרק י' משניות א-ב (עמוד 38)..... 46  
מה כוח בית דין יפה – תלמוד בבלי מסכת גיטין דפים לג-לד. (עמודים 39-40)..... 47  
מה כוח בית דין יפה - משנה מסכת כתובות פרק יא משנה ה (עמוד 41)..... 49  
מה כוח בית דין יפה - תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ק עמוד א (עמוד 42)..... 50  
כפיית קיום מצווה – סיפורו של רמי בר תמרי בעיר סורא, (עמודים 43-44)..... 51

## מבוא:

זהו ניסיון ראשון ליצירת מדריך אינטרנטי למורה ליחידת החקיקה שנלמדת בכיתה י"א או י"ב והתלמידים נבחנים עליה בע"פ להשלמת היחידות 4-5 במסגרת לימודי התושב"ע בחינוך הכללי. הבחינה היא כאמור בהיקף של 2 יחידות לימוד, על פי תוכנית הלימודים המופיעה באתר המפמ"ר.

כפי שתראו, בחוברת זו נוספו מספר מועט של מקורות שאינם מצויים בחוברת המקורית. אין כמובן חובה ללמד אותם אבל הם ייכנסו לחשבון הכללי של שתי היחידות.

ברוב הטקסטים השתדלתי לצבוע בירוק את דברי התנאים ובאדום את הציטוטים מן המקרא. אודה על כל הערה ותיקון. בשלב הבא נוכל ביחד לצבוע גם את הרבדים האמוראיים על פי שיטת ד"ר היימן, אם יהיה לכך ביקוש.

אנא, תנו את לבכם לעובדה שבחוברת ישנם עמודי טקסט ועמודי פרשנות. עמודי הטקסט מיועדים להדפסה ושכפול במידת הצורך ועמודי הפרשנות מיועדים לשימוש המורים. אם אתם מתכוונים להדפיס עמודי טקסט אחדים לשימוש התלמידים, אנא דאגו לצבוע בשחור את הטקסט לפני ההדפסה. הירוק והאדום לא נראים טוב בשכפול שחור/לבן. ככלל, אנו סבורים שהעמודים המבוארים מיועדים לשימוש המורים ולא התלמידים! זוהי הסיבה שאנו מעלים את החוברת באתר הסגור של המורים ולא בתפוצה רחבה.

תוכן העניינים הוא בסגנון אינטרנטי. אם תצביעו באמצעות העכבר על פריט בתוכן, ותלחצו על מקש ה- CONTROL מצד שמאל למטה ובה בעת גם על המקש השמאלי של העכבר, אזי תקפצו אל הטקסט המבוקש. בסוגריים רשמתי את מספרי העמודים בחוברת המקורית.

אשמח לעמוד עִמָּכֶם וְעִמָּךְ בקשר, אל תהססו, הדוא"ל שלי עומד לרשותכם.

יהודה שרון [sharonit@bezeqint.net](mailto:sharonit@bezeqint.net)

בעבודה זו נעשה שימוש בתוכנת השו"ת של אוניברסיטת בר אילן [/http://responsa.biu.ac.il](http://responsa.biu.ac.il)

## פרק א – הכרעת הרוב

### משנה מסכת אבות פרק ה משנה יז (עמוד 7)

כל מחלקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאניה לשם שמים אין סופה להתקיים .  
איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים? זו מחלקת הלל ושמאי,  
ושאניה לשם שמים? זו מחלקת קרח וכל עדתו.

משנה זו מבוארת בחוברת "יחיד וחברה" עמוד 58

### משנה מסכת עדויות פרק א (עמוד 7)

#### משנה ג

הלל אומר: מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה, אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו.  
ושמאי אומר: תשעה קבין.  
וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות  
שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון: שלשת לגין מים שאובין פוסלין את המקוה, וקיימו  
חכמים את דבריהם.

#### משנה ד

ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה?  
ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם.

#### משנה ה

ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרבין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרבין?  
שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו  
עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין.  
היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל דבריו - עד  
שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין.

#### משנה ו

אמר רבי יהודה: אם כן למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה?  
שאם יאמר האדם: כך אני מקבל, יאמר לו - כדברי איש פלוני שמעת.

## פירוש

המידות הנזכרות במשנה הן מידות נפח של נוזלים. על פי ההלכה מקווה טהרה יהיה כשר רק אם יהיו בו לפחות ארבעים סאה של מי גשמים. המחלוקת היא בשאלה – איזו כמות של מים שאובים פוסלת את המקווה, אם יש בו ארבעים סאה בסך הכול.

המידות הן (מן הקטנה אל הגדולה):  
**לוג** = שש ביצים. בערך 350 סמ"ק, ספל גדול מלא.  
**קב** = ארבעה לוגין. בערך ליטר ושליש.  
**הין** = 12 לוגין שהם שלושה קבין. בערך ארבעה ורבע ליטר. זוהי קביעתו של הלל הזקן. שמאי חולק עליו וסבור כי ההין גדול פי שלושה - 36 לוגין. (נראה כי מידה זו לא הייתה בשימוש בתקופת המשנה אלא רק בתקופה קדומה יותר).  
**סאה** = 24 לוגין שהם ששה קבין. בערך שמונה ליטר ושליש.  
ההמרה למידות של ימינו נעשתה על פי שיטת הרב נאָה.  
(ישנה שיטה מחמירה יותר של החזון אי"ש שעל פיה המידות גדולות בהרבה, לעיתים יותר מ-50%).

### **פנטט לזכירה: כאסקלב יגודו**

**כאסקלב** - כור, איפה, סאה, קב, לוג, ביצה.  
**יגודו** - ערך הגימטרייה של האותיות שהן ההכפלות הנדרשות למעבר בין היחידות.  
כור מכיל י (10) איפות, איפה מכילה ג (3) סאין, סאה מכילה ו (6) קבים, קב מכיל ד (4) לוגים, לוג מכיל ו (6) ביצים.

### **משנה ג'.**

לדעת הלל, אם נשפכו למקווה של 40 סאה, מים שאובים בכמות של הין אחד או יותר – המקווה פסול.  
הלל מסביר מדוע הוא נוקט במידה הין ואיננו אומר **שלושה קבין**, תשובתו היא שכך הוא למד מרבותיו וכך הוא מצטט, למרות שבימיו כבר אין משתמשים במידה הין אלא במידה **קבין**.  
לדעת שמאי תשעה קבין מים שאובים פוסלים את המקווה, פי שלושה מן הכמות שהלל קבע.  
מעניין לציין שבמקרה זה דוקא הלל הוא המחמיר ושמאי המקל, שכן שמאי מכשיר טבילה במקווה שיש בו כמות גדולה יותר של מים שאובים.  
בסופו של דבר מגיעים שני גרדיים (אורגים) משער האשפות, ומעידים כי שמעו משמעה ואבטליון (הזוג הרביעי – מוריהם של שמאי והלל) כי שלושה לוגין של מים שאובים, פוסלין את המקווה.  
ההלכה נקבעה על פי דברי הגרדיים, והיא ההלכה החמורה ביותר, שכן, שלושה לוגין היא כמות קטנה ביותר = רבע הין = בערך ליטר אחד.

### **משנה ד'.**

שואלת המשנה: מדוע מזכירים לשווא את דברי שמאי והלל? הרי בסופו של דבר קובעת המשנה את ההלכה על פי דברי שמעיה ואבטליון!  
תשובה: ללמד אותנו שאפילו שמאי והלל שמכונים כאן "אבות העולם" לא התעקשו שההלכה היא כדבריהם, אלא ברגע שהביאו להם מסורת קדומה, הם מיד ביטלו את דברי עצמם וקיבלו את ההלכה הקדומה שמכונה כאן "שמועה".

### **משנה ה'.**

שואלת המשנה שאלה נוספת: מדוע מביאים בדרך כלל את דברי היחיד מול דברי הרבים? הרי ההלכה נפסקת כדעת הרוב!  
תשובה: שאם בעתיד יראה בית דין את דברי היחיד, יוכל לסמוך עליו ולשנות את ההלכה, בתנאי שבית הדין העתידי יהיה גדול יותר מבית הדין הראשון, גם בחכמה וגם במניין (מספר).

### **משנה ו'.**

רבי יהודה חולק על דעת החכמים במשנה ה'. לדעתו הסיבה שמביאים את דעת היחיד היא שונה.  
רבי יהודה טוען שמביאים את דעת היחיד כי אם יקרה מצב שתכם יפסוק על פי דעת היחיד, יוכלו החכמים לומר לו – דעתך כבר נשמעה והיא דעת יחיד שלא התקבלה!

### **סיכום המחלוקת**

השאלה הייתה: מדוע מביאים את דעת היחיד?  
חכמים אומרים: כדי לאפשר בעתיד ובתנאים מגבילים לשנות את ההלכה,  
רבי יהודה אומר: כדי לבטל אפשרות של שינוי ההלכה.

## תוספתא מסכת עדויות פרק א הלכות א-ד

### הלכה א

משנכנסו חכמים בכרם ביבנה אמרו: עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא מדברי סופרים ואינו מוצא, שנאמר: **הנה ימים באים נאם א-דני ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה'.** ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו: (עמוס פרק ח) זו נבואה דבר ה' זה הקץ דבר ה' שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחבירו. אמרו נתחיל מהילל ומשמאי...

### הלכה ג

הלל אמר: מלא הין מים שאובין של שנים עשר לג פוסלין את המקוה. שמאי אמר: מלא הין מים שאובין של שלשים וששה לג פוסלין את המקוה וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה. מעשה שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלם והעדו משום שמעיה ואבטליון ששלושת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה, וקימו חכמים את דבריהם. ולמה הזכרו שם מקומותיהן ושם אומנותן? והלא אין להן אמות ירידה אלא גרדי, ואין להן מקום בזוי בירושלם כשער האשפות! אלא - מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה, על אחת כמה וכמה שלא יעמיד אדם על דברו במקום שמועה:

### הלכה ד

לעולם הלכה כדברי המרובין. לא הזכרו דברי היחיד בין המרובין אלא לבטלן. רבי יהודה אומר: לא הזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא שמא תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן. וחכמים אומרים: לא הזכרו דברי יחיד בין המרובים, אלא מתוך שזה אומר טמא וזה אומר טהור, זה אומר טמא כדברי ר' אליעזר, אמרו לו: כדברי רבי אליעזר שמעתה!

**הלכה א'**

בהלכה זו מתואר המצב שהביא בסופו של דבר ליצירת המשנה. לאחר חורבן בית המקדש השני, בערך בשנת 70 לספירה, התכנסו החכמים ששרדו את המלחמה והקימו מרכז חדש בעיר יבנה. (כרם ביבנה הוא כינוי לישיבה). המצב המתואר כאן הוא חשש נורא שמא תשתכח התורה בעקבות החורבן והגלות. החכמים רואים בחרדה כי הנה מתגשמת נבואתו של הנביא עמוס וכי העם עלול לאבד את התורה. בעקבות כך החליטו לקבץ את כל דברי התורה שבעל-פה. הם קבעו שנקודת ההתחלה של קיבוץ דברי התושב"ע תהיה בתורתם של הזוג האחרון – הילל ושמאי, שחיו כחמישים שנה לפני החורבן.

**הלכה ג'.**

בהלכה זו חוזרת המחלוקת שראינו במשנה ג' למעלה, בשינויים קלים. הלל אומר: הין של שנים עשר לוג מים שאובים פוסלים את המקוה שמאי אומר: הין של שלושים וששה לוג מים שאובים פוסלים את המקוה. מבחינת הכמויות, המחלוקת זהה למחלוקת במשנה. אך נראה כי המחלוקת האמיתית ביניהם היא – מהו שיעורו של ההין? שניהם מסכימים כי הין אחד היא הכמות הפוסלת את המקוה, אלא שלדעת הלל הין הוא 12 לוג ושמאי סובר שהין הוא 36 לוג, פי שלושה! ההמשך דומה לנוסח המשנה, הגרדיים באים ומעידים כי שמעיה ואבטליון פסקו כמות של שלושה לוגין, וההלכה נקבעת על פי עדותם. התוספתא מפרטת מדוע הוזכרו מקצועם ומקום מגוריהם של הגרדיים, על מנת ללמד אותנו לקח. גם המסקנה דומה.

**הלכה ד'**

הלכה זו מסכמת את משניות ה'-ו' במשנה, אלא שהתוספתא מביאה את הדברים בהיפוך הדוברים! דברי החכמים במשנה מושמים בתוספתא בפי רבי יהודה, ואילו דעת רבי יהודה במשנה היא דעת החכמים בתוספתא. לעניות דעתי גרסת התוספתא עדיפה. שהרי במשנה רבי יהודה הוא יחיד מול רבים. ומשמעות דבריו היא שיש להביא את דעת היחיד על מנת לבטלו, יוצא אפוא כי רבי יהודה אומר כביכול – אם אני צודק אזי עליכם לבטל את דעתי... ואילו בתוספתא רבי יהודה שהוא היחיד, טוען כי דברי היחיד הובאו על מנת לחזק באופן כללי את דברי היחידים במשנה, על מנת לאפשר לחכמי העתיד לשנות את ההלכה על פי היחיד. רמז לכך ניתן לכך במשפט המסכם של ההלכה. חכמים רומזים כנראה למחלוקת רבי אליעזר וחכמים כשבסופו של דבר חכמים נידו את רבי אליעזר שסירב להישמע לדעת הרוב. כיצד קרה שהמשנה והתוספתא הפוכות בהבאת הדברים? תשובה אפשרית לכך מצויה בגרסת הירושלמי לסוגיית **תנור של עכנאי** (בירושלמי - חכניי). אומר התלמוד הירושלמי:

רבי קריספי רבי יוחנן בשם רבי: אם יאמר לי אדם כך שנה רבי ליעזר שונה אני כדבריו - אלא דתניא מחלפין.

על פי עדות זו אומר רבי יהודה הנשיא עורך המשנה כי הוא מעדיף את גרסת רבי אליעזר באופן עקרוני (למרות היריבות ששררה בין רבי אליעזר לבין רבן גמליאל, סבו של רבי יהודה הנשיא...) אלא שהוא איננו יודע מהי הגרסה הנכונה, כי התנאים החליפו את שמות החכמים שמסרו את ההלכות. כאן יש לנו דוגמא להחלפה שכזאת.

## משנה מסכת סנהדרין פרק י"א משנה ב' (עמוד 7)

- א. זקן ממרא על פי בית דין, שנאמר (דברים יז) **כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפָּט וְגו'.**  
ב. שלשה בתי דין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית.  
ג. באים לזה שעל פתח הר הבית, ואומר: כך דרשתי וכן דרשו חברי, כך למדתי וכן למדו חברי. אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, באין להן לאותן שעל פתח העזרה, ואומר, כך דרשתי וכן דרשו חברי כך למדתי וכן למדו חברי. אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצאת תורה לכל ישראל, שנאמר (שם) **מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'.**  
ד. חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שהיה למד, פטור. ואם הורה לעשות, חייב, שנאמר (שם) **וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן, אֵינוֹ חַיֵּב עַד שִׁיּוֹרָה לַעֲשׂוֹת.**  
ה. תלמיד שהורה לעשות, פטור, נמצא חמור קלו:

### הפסוקים הנזכרים

(ח) **כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשַׁעֲרֵיךָ וּקְמַת וְעֵלִית אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: (ט) וּבָאתְךָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: (י) וַעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יֹרֹד: (יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֹד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל: (יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשִׁרְתָּ שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל: (דברים פרק י"ז)**

### פירוש

- א. משנתנו דנה בזקן ממרא, זהו חכם המסרב לשמוע לבית הדין הגדול. ההלכה הראשונה במשנה קובעת כי דינו של זקן ממרא שעונשו הוא מות בחנק, נקבע על ידי בית הדין, כלומר רק בית דין רשאי להכריז על חכם שהוא זקן ממרא.
- ב. בירושלים היו בתקופת בית שני שלושה בתי דין. שניים קטנים (של שלושה או עשרים ושלושה, קיימת מחלוקת בעניין זה) ואחד גדול של שבעים ואחד, בלשכת הגזית שבבית המקדש.
- ג. החכם שמואשם כי הוא זקן ממרא וחבריו החולקים עליו באים לבית הדין. החכם מסביר את הדרך שבה הוא למד את ההלכה וחבריו מביאים את גרסתם. אם הדיינים בבית הדין שמעו את גרסת החכם מרבותיהם, אומרים להם. ומי שלא שמע מצטרף אל החכם הנאשם ועולים יחדיו לבית הדין הגבוה היותר. שם מתבצע תהליך זהה כשבסופו הולך החכם הנאשם לבית הדין בלשכת הגזית ביחד עם כל הדיינים שאינם מכירים את גרסתו. בסופו של דבר בית הדין שבלשכת הגזית פוסק.
- ד. לאחר הפסיקה של בית הדין חוזר החכם לעירו גם אם יצא חייב בדין. אם הוא ממשיך ללמוד בדרך שנפסלה – הוא פטור מעונש. אם הוא מורה לאחרים לבצע את מה שנפסל בבית הדין – עונשו מות. הלכה זו מיוסדת על מדרש הפסוק: **וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשִׁרְתָּ שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל** דברים פרק יז על פי המדרש, הביטוי **יעשה בזדון** קובע כי רק מי שמורה לאחרים לעשות בניגוד להלכה חייב מיתה.
- ה. מסיימת המשנה ואומרת כי הלכה זו נוגעת לחכם בלבד, אבל תלמיד שאיננו חכם מוסמך, איננו חייב מיתה אם הורה לעשות שלא כהלכה. הנימוק הוא: **נמצא חמור קלו** כלומר הדבר החמור שבו, הוא זה שגורם לקלות שבה הוא יוצא מהמשפט. בפירוש משפט זה חולקים רש"י והרמב"ם. רש"י סבור שהחומרה היא בכך שהחמירו עליו שעד שלא יהיה בן ארבעים לפחות, הוא איננו ראוי להוראה. והרמב"ם סבור שהחומרה היא בכך שהאיש לא הגיע למדרגת ההוראה מבחינת ידיעותו, ולמרות זאת הוא העז להורות.
- הערה: בין השיטין אומרת לנו משנה זו כי לבית דין אין סמכות להוציא להורג אדם שעבר בינו לבין עצמו על ההלכה, אלא רק אם הוא מלמד אחרים ללכת בדרכים פסולות.



## תנור של עכנאי - תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמודים א-ב (עמוד 8-9)

תנן התם: **חֲתָכוּ חֲלִיּוֹת וְנָתַן חוֹל בֵּין חֲלִיא לְחִיא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר, וְחֲכָמִים מְטַמְּאִין. וְזֶה הוּא תִּנּוֹר שֶׁל עֶכְנָאִי.** (במקור – משנה מסכת כלים פרק ה')

מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו.  
תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו.  
אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה:

אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב.  
חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם.  
אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים.  
חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול.  
גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין.  
חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו.  
יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום!  
עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: **לֹא בְּשָׂמַיִם הִיא.** (דברים ל')  
מאי **לֹא בְּשָׂמַיִם הִיא**? - אמר רבי ירמיה: שכבר נִתְּנָה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה **אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטּוֹת.** (שמות כ"ג)  
אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עָבִיד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּהָיָא שְׁעָתָא?  
אמר ליה: קא חִיֵּיד וְאָמַר נְצַחוּנִי בְּנִי, נְצַחוּנִי בְּנִי.

אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו.  
ואמרו: מי ילך ויודיעו?  
אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו.  
מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות.  
אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומים?  
אמר לו: רבי, כמדומה לי שחבירים בדילים ממך.  
אף הוא קרע בגדיו וחלץ מְנַעְלָיו, ונִשְׁמַט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שליש בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח.  
תנא: אך (אף) גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף.  
ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו.  
אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הֶזְרֶקְנוֹס.  
עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל.  
נח הים מְזַעְפּוֹ.

אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הוא.  
אמא שלום אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל הייתה.

מהווא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה.  
מהיום שקרה אותו מעשה, היא לא הניחה לו להתפלל בנפילת אפיים.

ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר.  
יום אחד היה ראש חודש והיא החליפה בין מלא לחודש חסר.

איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא.  
יש אומרים: בא עני ועמד על הפתח, היא הוציאה לו פרוסה.

אשכחתייה דנפל על אנפיה,  
מצאה אותו שנפל על פניו,

אמרה ליה: קום, קטלית לאחי.  
אמרה לו: קום! הרגת את אחי!

אדהכי, נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב.  
תוך כדי כך, נשמע קול שופר המודיע כי רבן גמליאל מת.

אמר לה: מנא ידעת?  
אמר רבי אליעזר לאשתו: מניין ידעת?

אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

הפסוקים הנזכרים בטקסט:

לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויסקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (דברים פרק ל פסוק יב)

לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטות אחרי רבים להטות: (שמות פרק כג פסוק ב)

## תנור של עכנאי - תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ג הלכה א (עמוד 10)

ביקשו לנדות את רבי ליעזר

אמר אמרין : מאן אזל מודע ליה

אמר רבי עקיבה : אנא אזל מודע ליה

אתא לגביה, אמר ליה : רבי רבי חבירך מנדין לך

בסתייה, נפק ליה לברא.

אמר : חרוביתא חרוביתא אין הלכה כדבריהם - איתעוקרין! ולא איתעקרת,

אין הלכה כדבריי - איתעוקרין! ואיתעקרת,

אין הלכה כדבריהם - חוזרין! ולא חזרת, אין הלכה כדבריי - חוזרין! וחזרת.

כל הדין שבחא ולית הלכה כרבי אליעזר?

אמר רבי חנינה : משניתנה לא ניתנה אלא אחרי רבים להטות.

ולית ר' אלעזר ידע שאַחרי רבים להטות?

לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו בפניו.

תמן תנינן : חיתכו חוליות ונתן חול בין חולייא לחולייא רבי ליעזר מטהר וחכמים מטמין,

זה תנורו של חכמי.

אמר רבי ירמיה : חכך גדול נעשה באותו היום, כל מקום שהיתה עינו של רבי ליעזר מבטת - היה נשדף,

ולא עוד אלא אפילו חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף

והיו עמודי בית הוועד מרופפים,

אמר להן רבי יהושע : אם חברים מתלחמים אתם מה איכפת לכם?

ויצאה בת קול ואמרה : הלכה כאליעזר בני

אמר רבי יהושע : לא בשמים היא!

רבי קריספי רבי יוחנן בשם רבי : אם יאמר לי אדם כך שנה רבי ליעזר שונה אני כדבריו -

אלא דתניא מחלפין.

חד זמן הוה עבר בשוקא, וחמת חדא איתא סחותה דבייתא וטלקת ונפלת גו רישיה.

אמר : דומה שהיום חבירי מקרבין אותי דכתיב : מאשפת ירים אביון

הפסוקים הנזכרים בטקסט :

לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (דברים פרק ל' פסוק י"ב)

מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון : (תהלים פרק קי"ג פסוק ז')

**תנור של עכנאי - תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א**

| מספר | מהלך הסוגיה                    | הטקסט התלמודי                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | הערות                                                                                                                                          |
|------|--------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1    | ציטוט מהמשנה                   | תנן התם: <b>חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | הצגת המחלוקת בין רבי אליעזר וחכמים                                                                                                             |
| 2    | הערת אמוראי                    | זהו הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | רב יהודה מפרש מהו אותו תנור.                                                                                                                   |
| 3    | ברייתא                         | תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | רבי אליעזר מסרב לקבל את פסיקת הרוב                                                                                                             |
| 4    | המשך הברייתא                   | אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב.                                                                                                                                                                                                                                                                       | ר"א מביא ראיה מן החרוב. חכמים דוחים אותו.                                                                                                      |
| 5    | המשך הברייתא                   | חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים.                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ר"א מביא ראיה מאמת המים. חכמים דוחים אותו.                                                                                                     |
| 6    | המשך הברייתא                   | חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטיין ועומדין.                                                                                                                                         | ר"א מביא ראיה מכותלי בית המדרש. רבי יהושע גוער בהם ומצליח למנוע את נפילתם.                                                                     |
| 7    | המשך הברייתא                   | חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא".                                                                                                                                                                                                                                         | ר"א מביא ראיה מבת קול. רבי יהושע משיב לשמים כי "לא בשמים היא"                                                                                  |
| 8    | הסברו של האמורא ר' ירמיה       | מאי (דברים ל') "לא בשמים היא"? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג) "אחרי רבים להטות".                                                                                                                                                                                                                                            | מסביר רבי ירמיה את אמירתו של רבי יהושע.                                                                                                        |
| 9    | סיפור שארע לתנא רבי נתן ואליהו | - אשכחיה רבי נתן לאלהיה, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייך ואמר נצחוני בְּנִי, נצחוני בְּנִי.                                                                                                                                                                                                                                                                         | האל מרופא מתשובת רבי יהושע.                                                                                                                    |
| 10   | המשך הברייתא                   | אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו: מי ילך ויודיעו? - אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו.                                                                                                                                                                                                  | השפלת ר"א. רבי עקיבא מתנדב לבשר לו על הנידוי.                                                                                                  |
| 11   | המשך הברייתא                   | מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. - אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומים? - אמר לו: רבי, כמדומה לי שחבירים בדילים ממך. - אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשטט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפח.                                                                   | רבי עקיבא מודיע לר"א על הנידוי. הרס רב נגרם בעולם.                                                                                             |
| 12   | ברייתא אחרת                    | תנא: אך גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו.                                                                  | רבן גמליאל כמעט מוטבע בים. הוא מסביר שכוונתו היתה לשם שמים, וניצל.                                                                             |
| 13   | סיפור של התלמוד                | - אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי. מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה. ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר. איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחתיא דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. אמר לה: מנא ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה | סיפור ר"א ואימא שלום רעייתו. בסוף מצליח ר"א ליפול על פניו ורבן גמליאל מת. הסוגיה מסתיימת באמירת הפתיחה שלה: "כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה" |

## תנור של חכניי - תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ג דף פא עמוד ג/מ"א

| מקבילה בבבלי | הטקסט התלמודי                                                                                                                                                                               | ביאורים                                                                                                                                                                                                                          |
|--------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 10<br>11     | ביקשו לנדות את רבי אליעזר.<br>אמרי: מאן אזל מודע ליה?<br>אמר רבי עקיבה: אנא אזל מודע ליה.<br>אתא לגביה, אמר ליה:<br>רבי רבי, חביריך מנדין לך!                                               | רצו חכמים לנדות את רבי אליעזר.<br>שאלו: מי ילך להודיע לו?<br>אמר רבי עקיבה: אני אלך.<br>בא אל רבי אליעזר ואמר לו:<br>רבי רבי, חביריך מנדים אותך.                                                                                 |
| 4            | נסתיה נפק ליה לברא אמר<br>חרוביתא חרוביתא אין הלכה כדבריהם<br>איתעוקרין ולא איתעקרת<br>אין הלכה כדבריי איתעוקרין ואיתעקרת<br>אין הלכה כדבריהם חזרין ולא חזרת<br>אין הלכה כדבריי חזרין וחזרת | לקח רבי אליעזר את רבי עקיבא והוציאו החוצה<br>אמר: חרוב חרוב אם ההלכה כדברי חכמים –<br>העקר! ולא נעקר.<br>אם ההלכה כמותי – העקר, והחרוב נעקר.<br>אם ההלכה כמותם חזר למקומך, ולא חזר,<br>אם ההלכה כמותי – חזר, והחרוב חזר.         |
| אין          | כל הדין שבחא ולית הלכה כרבי אליעזר                                                                                                                                                          | שאלה: כל השבח הזה לרבי אליעזר (שהחרוב<br>נעקר לכבודו) ובכל זאת אין ההלכה כמותו?                                                                                                                                                  |
| 8            | אמר רבי חנינה משניתנה לא ניתנה אלא<br><b>אֲחֵרֵי רַבִּים לְהֵטֵת</b>                                                                                                                        | תשובה: אמר רבי חנינא כי על פי הפסוק <b>אֲחֵרֵי רַבִּים לְהֵטֵת</b> הרוב קובע.                                                                                                                                                    |
| אין          | ולית ר' אלעזר ידע שאחרי רבים להטות?<br>לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו<br>בפניו                                                                                                           | שאלה: האם רבי אליעזר לא ידע כי הרוב קובע?<br>תשובה: הוא כעס כי שרפו את טהרותיו בפניו.                                                                                                                                            |
| 1            | תמן תנינן חיתכו חוליות ונתן חול בין חולייא<br>לחולייא רבי ליעזר מטהר וחכמים מטמין<br>זה תנורו של חכניי                                                                                      | הגמרא מביאה את המקרה עצמו.<br>למדנו במשנה: אם אדם חותך תנור בצורת חוליות<br>חוליות ומכניס חול בין חוליה לחוליה, רבי אליעזר<br>מטהר את התנור במקרה שנטמאה חוליה אחת<br>וחכמים מטמאים את כל התנור.<br>ותנור זה הוא תנורו של חכניי. |
| 12           | אמר רבי ירמיה חכך גדול נעשה באותו היום<br>כל מקום שהיתה עינו של רבי ליעזר מבטת<br>היה נשרף ולא עוד אלא אפילו חיטה אחת<br>חצייה נשרף וחצייה לא נשרף                                          | אמר האמורא רבי ירמיה: באותו היום היה כעס<br>גדול ובכל מקום שהייתה עינו של רבי אלעזר<br>מביטה היה נשרף, ואפילו אם הסתכל על חלק<br>אחד של חיטה היה החלק הזה נשרף והחלק השני<br>נשאר שלם.                                           |
| 6            | והיו עמודי בית הוועד מרופפים אמר להן רבי<br>יהושע אם חברים מתלחמים אתם מה<br>איכפת לכם                                                                                                      | עמודי בית הוועד (ביבנה) החלו להתרופף.<br>אמר רבי יהושע לעמודים: אם חכמים מתווכחים<br>בדברי תורה, מה זה נוגע לכם?                                                                                                                 |
| 7            | ויצאה בת קול ואמרה הלכה כאליעזר בני<br>אמר רבי יהושע <b>לא בְּשָׂמִים הוּא</b>                                                                                                              | יצאה בת קול מן השמים ואמרה: ההלכה היא<br>כרבי אליעזר.<br>אמר רבי יהושע לשמים: <b>לא בְּשָׂמִים הוּא</b>                                                                                                                          |
| אין          | רבי קריספי רבי יוחנן בשם רבי אם יאמר לי<br>אדם כך שנה רבי ליעזר שונה אני כדבריו<br>אלא דתניא מחלפין                                                                                         | אמר רבי קריספי בשם רבי יוחנן בשם רבי יהודה<br>הנשיא: אם אדע שהלכה מסוימת היא על פי רבי<br>אליעזר, אני מייד פוסק כמותו.<br>אלא שהתנאים מוסרי המשניות מחליפים את<br>השמות.                                                         |
| אין          | חד זמן הוה עבר בשוקא וחמת חדא איתא<br>סחותה דבייתא וטלקת ונפלת גו רישיה<br>אמר דומה שהיום חביריי מקרבין אותי<br>דכתיב: <b>מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֲבִיוֹן</b>                                   | פעם אחת עבר רבי אליעזר בשוק וראה אישה<br>אחת שוטפת את ביתה והרטיבה את ראשו.<br>אמר: נראה לי שנענשתי דיי וחבריי סולחים לי כי<br>הגעתי לשפל המדרגה ונאמר בתהילים<br><b>מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֲבִיוֹן</b>                             |

הפסוקים הנזכרים בטקסט:

**לא בְּשָׂמִים הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׂמִימָה וְיִקְחָהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה** (דברים פרק ל' פסוק י"ב)

**מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֲבִיוֹן** : (תהלים פרק קי"ג פסוק ז')

## הדחת רבן גמליאל - בבלי (עמודים 10-12)

### משנה מסכת ברכות פרק ד' משנה א'

**תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה אומר עד ארבע שעות**  
**תפלת המנחה עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה**  
**תפלת הערב אין לה קבע**  
**ושל מוספין כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות**

### תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד ב

| כותרות | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|--------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1      | <p><b>תפלת הערב אין לה קבע.</b><br/>מאי אין לה קבע?</p> <p>אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתני תפלת הערב כל הלילה!</p> <p>אלא מאי אין לה קבע?<br/>כמאן דאמר: תפלת ערבית רשות.</p> <p>דאמר רב יהודה אמר שמואל:<br/>תפלת ערבית -<br/>רבן גמליאל אומר: חובה,<br/>רבי יהושע אומר: רשות.</p> <p>אמר אביי: הלכה כדברי האומר חובה. ורבא<br/>אמר: הלכה כדברי האומר רשות.</p>                                                                                                                                          | <p>ציטוט מן המשנה הקודמת.<br/>שואלת הגמרא: מה פירוש הדבר?<br/>ומנסה לענות תשובה ראשונה:<br/>אם נניח שהכוונה היא שאפשר להתפלל תפילת ערבית כל הלילה, מדוע שלא תכתוב המשנה במפורש שמותר להתפלל כל הלילה?<br/>כלומר, הגמרא דוחה הצעה זו לפירוש המשנה ונותנת פירוש חדש.<br/>מהו אם כן משמעות הביטוי "אין לה קבע"?<br/>לדעת הגמרא, המשנה תואמת את שיטת מי שסבור כי תפילת ערבית היא <b>רשות</b> ולא חובה.<br/>שכן, אמר רב יהודה בשם שמואל (אמוראים בדור הראשון והשני) כי קיימת מחלוקת בין התנאים, רבן גמליאל שסבור כי ערבית היא חובה ורבי יהושע הסבור כי התפילה רשות.<br/>לסיום מביאה הגמרא את דברי האמוראים מן הדור הרביעי רבא ואביי. אביי פוסק כרבן גמליאל – חובה, ורבא פוסק כרבי יהושע – רשות.<br/>(מקובל כי ההלכה היא כרבא.)</p> |
| 2      | <p>תנו רבנן:</p> <p><b>מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות.</b><br/> <b>בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה.</b><br/> <b>אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.</b></p>                                                                                                                                                                                                                  | <p>למדו חכמים (ברייתא):<br/>תלמיד אחד בא לרבי יהושע, שאל אותו: האם תפלת ערבית היא רשות או חובה?<br/>ענה לו רבי יהושע: רשות.<br/>שאל התלמיד את רבן גמליאל: תפלת ערבית רשות או חובה? ענה לו: חובה.<br/>אמר לו: והרי רבי יהושע אמר לי רשות!<br/>אמר לו רבן גמליאל: המתן עד שיכנסו תלמידי החכמים לבית המדרש.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 3      | <p><b>כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה?</b><br/> <b>אמר לו רבן גמליאל: חובה.</b><br/> <b>אמר להם רבן גמליאל לחכמים:</b><br/> <b>כלום יש אדם שחולק בדבר זה?</b><br/> <b>אמר ליה רבי יהושע: לאו.</b><br/> <b>אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות!</b><br/> <b>אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - יכול החי להכחיש את המת?</b></p> | <p>כשנכנסו תלמידי החכמים, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה?<br/>ענה לו רבן גמליאל: חובה.<br/>שאל רבן גמליאל את החכמים: האם יש כאן מישהו שחולק בדבר זה?<br/>ענה לו רבי יהושע: אין.<br/>אמר לו רבן גמליאל: הרי משמך אמרו לי רשות!<br/>אמר לו: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך!<br/>עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - יכול החי להכחיש את המת.</p>                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 4      | <p><b>היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו,</b><br/> <b>עד שרָגְנוּ כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.</b></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <p>רבן גמליאל יושב ולימד תורה ולא נתן רשות לרבי יהושע לשבת.<br/>עד שכל הקהל בבית המדרש אמרו לחוצפית המתורגמן – הפסק לתרגם! והוא אכן הפסיק.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 5      | <p>אמרי: עד כמה נצער? וניזיל? בראש השנה אשתקד - צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק - צעריה, הכא - נמי צעריה, תא ונעבריה!</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <p>אמרו האנשים: עד כמה יצער רבן גמליאל את רבי יהושע, ונניח לו להמשיך בכך? בראש השנה שעברה הוא ציער את רבי יהושע, וכך גם במעשה עם רבי צדוק, וגם כעת הוא מצער אותו.<br/>בואו ונדיח את רבן גמליאל מתפקיד הנשיא!</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

|    | כותרות                                                                | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----|-----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 6  | דנים במועמדים לנשיאות                                                 | מאן נוקים ליה?<br>נוקמיה לרבי יהושע?<br>בעל מעשה הוא;<br>נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה,<br>דלית ליה זכות אבות;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | שאלו האנשים: את מי נמנה במקומו?<br>אם נמנה את רבי יהושע –<br>הרי הוא בעל עניין בהדחה ואין זה נאה,<br>אם נמנה את רבי עקיבא – יש חשש שרבו גמליאל<br>יעניש אותו ויפגע בו משום שלרבי עקיבא אין זכות<br>אבות מאחר שהוא בא ממשפחת גרים,                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 7  | מחליטים למנות את ראבי"ע<br><br>הנימוקים לבחירתו                       | אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא<br>חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא.<br>הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא<br>עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף<br>הוא אזל ופלח,<br>והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות<br>ולא מצי עניש ליה.                                                                                                                                                                                                                                                         | נמנה את רבי אלעזר בן עזריה שהוא חכם ועשיר וגם<br>צאצא - דור עשירי - של עזרא הסופר.<br><br>הוא חכם – שהוא יודע להשיב תשובות לקושיות<br>הוא עשיר – ששולחים אותו לבית הקיסר<br><br>הוא בעל זכות אבות – שהוא דור עשירי לעזרא ואי<br>אפשר להעניש אותו                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 8  | ראבי"ע מתייעץ עם אשתו                                                 | אתו ואמרו ליה: ניחא ליה למר דליהוי ריש<br>מתיבתא? אמר להו: איזיל ואימליך באינשי<br>ביתי. אזל ואמליך בדביתהו. אמרה ליה:<br>דלמא מעברין לך? אמר לה: [לשתמש<br>אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר<br>ליתבר.                                                                                                                                                                                                                                                                                           | באו ואמרו לרבי אלעזר בן עזריה: האם ירצה אדוני<br>להיות ראש הישיבה? (הכוונה לנשיא)<br>אמר להם: אלך להתייעץ עם אנשי ביתי<br>התייעץ באשתו. אמרה לו: אולי ידיו גם אותך?<br>השיב לה (בפתגם): היום משתמשים בכוס יקרה<br>ומחר היא נשברת!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 9  | ראבי"ע "מזדקן" למראית עין                                             | אמרה ליה: לית לך חירותא. ההוא יומא בר<br>תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא<br>ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא.<br>היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני<br>כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | אמרה לו אשתו: אין לך שיער לבן!<br>באותו יום היה רבי אלעזר בן עזריה בן שמונה עשרה<br>שנה. התרחש לו נס ונוספו לו שמונה עשרה שורות<br>של שערות לבנות.<br>וזו משמעות אמירתו שאמר רבי אלעזר בן עזריה<br>(בהגדה של פסח) "הריני כבן שבעים שנה" ולא ממש<br>בן שבעים.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 10 | בית המדרש מתמלא בלומדים<br><br>רבן גמליאל מצטער - אך חלומו מרגיע אותו | תנא: <b>אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס.</b><br><b>שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כְּבָרוֹ - לא יכנס לבית המדרש.</b><br>ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי.<br>אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן<br>דוסתאי ורבנן,<br>חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד<br>אמר: שבע מאה ספסלי.<br>הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר:<br>דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל.<br><br>אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין<br>קטמא.<br>ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו<br>ליה. | נאמר בברייתא: באותו יום סלקו את שומר הפתח<br>בבית המדרש ונתאפשר לתלמידים להיכנס.<br>שרבן גמליאל בהיותו נשיא לא התיר להיכנס אלא רק<br>למי שהוא סבר שתוכו כבד. ביום שהתמנה רבי אלעזר בן עזריה, נוספו לבית<br>המדרש ספסלים רבים.<br>אמר רבי יוחנן: קיימת מחלוקת בקשר למספר<br>הספסלים בין אבא יוסף בן דוסתאי לבין חכמים.<br>צד אחד אמר שנוספו ארבע מאות ספסלים, והצד<br>השני אמר שבע מאות ספסלים.<br>כשרבן גמליאל ראה את מספר הספסלים שנוספו,<br>הצטער וחשב שאולי הוא לא נהג כשורה בכך שלא<br>נתן לכל מי שרצה להיכנס.<br>הראו לו בחלומו כדים לבנים מלאים באפר לומר לו<br>שנהג כשורה.<br>מוסיף העורך שלא כן! אלא הראו לו את הכדים רק<br>כדי להניח את דעתו שלא יצטער. |
| 11 | "בו ביום"                                                             | תנא: <b>עֲדִיּוֹת בּוֹ בְיוֹם נִשְׁנִית, וְכָל הֵיכָא דְאִמְרִין בּוֹ בְיוֹם - הֵוָּה יוֹמָא הוּא.</b><br><br><b>ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | נאמר בברייתא: מסכת עדויות נלמדה באותו יום של<br>ההדחה. ובכל פעם שנאמר במשנה הביטוי "בו ביום"<br>הכוונה גם כן לאותו יום.<br>כמו כן באותו יום סיימו לפסוק בכל ההלכות שנשאו<br>תלויות מתקופת נשיאותו של רבן גמליאל.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 12 | רבן גמליאל חולק עם רבי יהושע בנושא גרות של עמוני                      | <b>ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל; אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                             | רבן גמליאל עצמו לא נעדר מבית המדרש אפילו<br>לשעה אחת (למרות שהודח!)<br>שכן למדנו במשנה: באותו יום (של ההדחה) בא לפני<br>החכמים יהודה שהיה גר עמוני ושאל אם מותר לו<br>להינשא לאישה יהודיה.<br>אמר לו רבן גמליאל – אסור לך<br>אמר לו רבי יהושע – מותר לך                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 13 | רבן גמליאל ורבי יהושע מביאים ראיות                                    | <b>אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר:</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | אמר רבן גמליאל: נאמר בתורה בפירוש "לא יבוא<br>עמוני ומואבי בקהל ה'" כלומר – אין לגייר עמוני!<br>השיב רבי יהושע: הרי עמון ומואב של היום הם אינם<br>עמון ומואב של ימי המקרא, שכן בא המלך סנחריב                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

|    | כותרות                                                          | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----|-----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | לחיזוק עמדותיהם                                                 | (ישעיהו י') <b>וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים וְעִתּוֹדוֹתֵיהֶם שׁוֹשְׁתִי וְאוֹרִיד כְּאֲבִיר יוֹשְׁבֵים</b> וכל דפריש - מרובא פריש.                                                                                                                                                                                                     | ובלבד את כל העמים בכך שהגלה אותם. ויש לכך הוכחה בישיעה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|    | רבי יהושע מנצח בויכוח                                           | <b>אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ"ט) וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת בְּנֵי עַמּוֹן נָאֻם ה' - וְכָבַר שָׁבוּ. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט') וְשָׁבְתִי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל - וְעַדִּין לֹא שָׁבוּ.</b><br><br><b>מיד התיירוהו לבא בקהל.</b>                                                    | כל דפריש – זוהי הנחה שמוצאו של האדם הוא מן הרוב שבארצו. כלומר – אם רוב האנשים בעמון הם אינם עמונים ממש, נוכל להניח שגם יהודה הגר איננו ממוצא עמוני.<br>אמר לו רבן גמליאל: נאמר בירמיה כי ה' מבטיח לעמון שישב אותם לארצם לאחר גלות סנחריב, והעמונים כבר שבו לארצם.<br>אמר לו רבי יהושע: ה' הבטיח בספר עמוס גם לעם ישראל שישב אותם לארצם, האם ישראל כבר שבו? (התשובה היא כמובן – לא!)<br>כלומר אין ללמוד מן ההבטחה.<br>מיד התיירו ליהודה עמוני לשאת אישה יהודיה. |
| 14 | רבן גמליאל הולך להתנצל                                          | אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע.<br>כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיטא דביתיה דמשחרן.<br>אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה.<br>אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים.<br>אמר לו: נענית לך, מחול לי!<br>לא אשגח ביה.<br>עשה בשביל כבוד אבא! פייס. | אמר רבן גמליאל: הואיל וכך המצב, אלך לפייס את רבי יהושע.<br>כשהגיע לביתו, ראה שקירות הבית שחורים.<br>אמר לו רבן גמליאל: מן הקירות רואים שאתה מתפרנס ממכירת פחם.<br>השיב לו רבי יהושע: אוי לדור שאתה מנהיגו, שאין אתה יודע עד כמה קשה מצבם של תלמידי החכמים וכיצד הם מתפרנסים.<br><br>אמר לו רבן גמליאל: אתה צודק, סלח לי!<br>לא השיב לו רבי יהושע. (התעלם)<br>אמר רבן גמליאל: מחל לי בזכות כבודו של אבי (שהיה נשיא) מחל לו רבי יהושע.                           |
| 15 | מנסיס להודיע לחכמים כי רבי יהושע סלח ורבן גמליאל שב לנשיאות     | אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן? אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא.<br><br>שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא, ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה?<br><br>אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן.                                                         | אמרו: מי ילך להודיע לחכמים שרבי יהושע סלח לרבן גמליאל ואין מניעה להשיב אותו לתפקידו?<br>אמר להם כובס אחד: אני אלך.<br>שלח רבי יהושע בידי הכובס: מי שלובש מדים (בעל תפקיד) ימשיך ללבוש מדים. והאם מי שלא לובש מדים יוכל לומר ללובש המדים - שלח את מדיך ואני אלבשם? (משמעות הפתגם היא שיש להשיב את רבן גמליאל למשרתו כי הוא ראוי לכך).<br>אמר רבי עקיבא לחכמים: נעלו את הדלת על מנת שעבדי רבן גמליאל לא יכנסו לבית המדרש על מנת לצער את החכמים.                  |
| 16 | רבי יהושע מעביר את ההודעה בעצמו                                 | אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו. אתא, טרף אבבא. אמר להו: מזה בן מזה יזה, ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה: מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה? אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא בשביל כבודך!<br>למחר אני ואתה נשכים לפתחו.                                                                        | אמר רבי יהושע: מוטב שאלך בעצמי לבית המדרש. הלך והקיש על הדלת. אמר לחכמים: כהן בן כהן ימשיך לכהן, ומי שאינו כהן ולא בן כהן לא יאמר למי שהוא כהן בן כהן שהמים והאפר בהם הוא משתמש, פסולים. (גם כאן המשמעות היא שרבן גמליאל רשאי לשוב למשרתו).<br>שאל רבי עקיבא את רבי יהושע: האם סלחת לרבן גמליאל? הרי הדחנו אותו רק משום כבודך!<br>מחר אני ואתה נלך להודיע לו.                                                                                                  |
| 17 | מוצאים סידור להחזרת רבן גמליאל בלי להשפיל את רבי אלעזר בן עזריה | אמרי: היכי נעביד? נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורידין!<br><br>נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאוי!<br><br>אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא.<br>והיינו דאמר מר: שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה.                                                                                   | שאלו: כיצד נעשה זאת? אם נדיח את רבי אלעזר בן עזריה, הרי למדנו שמעלים בקודש ואין מורידים, כלומר, אסור להדיח אותו!<br>פתרון אפשרי: אחד ידרוש שבוע אחד ואחד שבוע שני, כלומר רוטציה של שבוע שבוע.<br>דוחים זאת בנימוק שהדבר יביא לקנאה ובסופו של דבר ממנים את רבן גמליאל לדרוש שלושה שבועות ורבי אלעזר בן עזריה – שבוע אחד. וזוהי משמעות של מה שאמר החכם בתלמוד: אותה שבת (אותו שבוע) היה של רבי אלעזר בן עזריה.                                                   |
| 18 | חשיפת שם ה"תלמיד"                                               | ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | מספרת הגמרא כי התלמיד שנזכר בתחילת המעשה היה רבי שמעון בר יוחאי                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |



לא נבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא נבא להם בקהל ה' עד עולם :  
 (דברים פרק כג פסוק ד)  
 כי אמר בלח נדי עשיתי ובחכמתי כי נבנתי ואסיר גבולת עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר  
 יושבים : (ישעיהו פרק י פסוק יג)  
 ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' : (ירמיהו פרק מט פסוק ו)  
 ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את  
 פריהם : (עמוס פרק ט פסוק יד)

## הדחת רבן גמליאל - ירושלמי (עמודים 13-14)

### תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד דף סז עמוד ד/ה"א

| המקבילה בבבלי                             | הסוגיה התלמודית בירושלמי                                                                                                                                                                                             | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 2<br>ברייתא – ראשיתה של המחלוקת בדור יבנה | מעשה בתלמיד אחד שבא ושאל את רבי יהושע תפילת הערב מה היא אמר לו רשות ובא ושאל את רבן גמליאל תפילת הערב מה היא אמר לו חובה, אמר לו והלא רבי יהושע אמר לי רשות, אמר לו למחר כשאיכנס לבית הוועד עמוד ושאל את ההלכה הזאת  | תלמיד אחד שאל את רבי יהושע מהו הדין לגבי תפילת ערבית, ענה לו – רשות שאל את רבן גמליאל את אותה שאלה, ענה לו – חובה אמר התלמיד לרבן גמליאל: רבי יהושע אמר לי – רשות! אמר לו רבן גמליאל: בוא מחר לבית הוועד וכשאכנס, שאל אותי את אותה שאלה                                                                                                       |
| 3<br>רבן גמליאל נוזף ברבי יהושע           | ועמד אותו התלמיד ושאל את רבן גמליאל תפילת הערב מה היא אמר לו חובה אמר לו והא רבי יהושע אומר רשות אמר לו רבן גמליאל לרבי יהושע את הוא שאומר רשות אמר לו לאו אמר לו עמוד על רגליך ויעידוך                              | (למחרת) עמד התלמיד ושאל את רבן גמליאל: האם תפילת ערבית היא רשות או חובה? ענה לו – חובה, אמר התלמיד – והרי רבי יהושע אומר רשות! שאל רבן גמליאל את רבי יהושע, האם אתה ענית לשאלה זו – רשות? השיב רבי יהושע – לא! אמר לו רבן גמליאל: עמוד על רגליך ויעידוך.                                                                                      |
| 4<br>באי ביהמ"ד תומכים ברבי יהושע         | והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שרינו בו כל העם אמרו לרבי חוצפית התורגמן הפטר את העם אמרו לרבי זינן החזן אמור התחילו ואמרו התחילו ועמדו כל העם על רגליהם אמרו לו ו"כ על מי לא עברה רעתך תמיד" | ישב רבן גמליאל ודרש וכל אותה עת עמד רבי יהושע על רגליו משום שלא קיבל רשות לשבת. עד שאמרו כל הנוכחים לרבי חוצפית המתורגמן: סיים את הדרשה. אמרו לרבי זינן החזן אמור (משפט לסיום) עמדו כולם ואמרו את הפסוק מנחום שיש בו ביקורת קשה (על רבן גמליאל)<br>אין כהן לשברך נחלה מכתך כל שמעי שמעך תקעו כף עליך כי על מי לא עברה רעתך תמיד: (נחום פרק ג) |
| 7<br>ממנים את ראבי"ע                      | מיד הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה                                                                                                                                                                           | מיד מינו את רבי אלעזר בן עזריה לשבת בראש הישיבה,                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 9<br>ראבי"ע "מזדקן"                       | בן שש עשרה שנה היה ונמלא כל ראשו שיבות                                                                                                                                                                               | בן שש עשרה שנה היה ונמלא ראשו שיער שיבה (כדי שיראה מבוגר)                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| אין                                       | והיה רבי עקיבא יושב ומצטער ואומר לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד להיתלות בה                                                                       | רבי עקיבא יושב והצטער על כך שלא מינו אותו, ואמר: לא שרבי אלעזר בן עזריה הוא בן תורה יותר ממני אלא מינו אותו בגלל זכות אבותיו. אשרי אדם שזכו לו אבותיו, אשרי אדם שיש לו יתד להיתלות בה,                                                                                                                                                        |

| המקבילה בבבלי                                   | הסוגיה התלמודית בירושלמי                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 7<br>הנימוקים לבחירתו                           | ומה היתה יתידתו של רבי אלעזר בן עזריה שהוא עשירי לעזרא                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | שואלת הגמרא: מהי אותה יתד של רבי אלעזר בן עזריה?<br>ומשיבה: הוא דור עשירי לעזרא הסופר.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 10<br>בית המדרש מתמלא                           | כמה ספסלים היו שם<br>רבי יעקב בר סוסיי אמר שמונים ספסלים של תלמידי חכמים היו שם חוץ מן העומדים מאחורי הגדר<br>אמר רבי יוסי בי רבי בון שלש מאות ספסלין של תלמידי חכמים היו שם חוץ מן העומדים מאחורי הגדר<br>כהיא דתנין תמן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה<br>תמן תנין זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויים שורות שורות ככרם | שואלת הגמרא: כמה ספסלים היו שם?<br>רבי יעקב בר סוסיי אמר: שמונים ספסלים של תלמידי חכמים ועוד כאלה שעמדו אחרי הגדר<br>רבי יוסי ברבי בון אמר: היו שם שלוש מאות ספסלים ועוד כאלה שעמדו אחרי הגדר.<br>כמו שלמדנו במשנה: "ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה"<br>ולמדנו במשנה "זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה"<br>שואלת הגמרא: האם היה שם כרם? ומשיבה: תלמידי החכמים ישבו שם שורות שורות כמו בכרם. |
| 14<br>רבן גמליאל מתנצל                          | מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד בתוך ביתו לפייסו                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | הלך רבן גמליאל מיד אל כל אחד מן החכמים לבתיהם, על מנת לפייסם.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 14<br>רבי יהושע נוזף בו ואחר כך מתפייס          | אתא גבי רבי יהושע ואשכחיה דהוה עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה ועד כדון את בעי מידע אי לו לדור שאת פרנסו אמר לו נענית לך                                                                                                                                                                                                                                                                  | בא לרבי יהושע, מצאו עושה מחטים.<br>אמר לו: האם זו פרנסתך?<br>השיב רבי יהושע: ועד היום התעניינת בכך? אוי לדור שאתה מנהיג!<br>אמר לו רבן גמליאל: אתה צודק (והם מתפייסים)                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 15<br>מודיעים לחכמים כי רבן גמליאל חוזר לנשיאות | שלחון גבי רבי לעזר בן עזריה חד קצר ואית דאמרין רבי עקיבה הוה אמר ליה מי שהוא מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימך מימי מערה ואפרך אפר מקלה                                                                                                                                                                                                                                       | שלחו אל רבי אלעזר בן עזריה כובס אחד, ויש שאומרים שהשליח היה רבי עקיבא.<br>אמר השליח לרבי אלעזר בן עזריה: כהן בן כהן ימשיך לכהן, ומי שאינו כהן ולא בן כהן לא יאמר למי שהוא כהן בן כהן שהאפר והמים בהם הוא משתמש, פסולים.                                                                                                                                                                                                    |
| אין                                             | אמר להן נתרציתם אני ואתם נשכים לפתחו של רבן גמליאל                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | אמר להם רבי אלעזר בן עזריה: אני מסכים להשיב את משרתי לרבן גמליאל, אתם ואני נלך מחר בבקר להודיע לו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 17<br>סיום וחלוקת תפקידים                       | אף על פי כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | מספרת הגמרא כי למרות שרבי אלעזר בן עזריה הסכים לוותר, לא הדיחו אותו לגמרי אלא מינו אותו לתפקיד אב בית דין.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |

הפסוק הנזכר בטקסט:

אין פה לשכרה נחלה מפתה כל שמעני שמענה תקעו כף עליה פי על מי לא עברה רעתה תמיד:  
(נחום פרק ג פסוק יט)

פירוש מצודת דוד

תקעו כף עליה - רצה לומר: עוד ישמחו ועל מפלתך יכו כפם זה לזה דרך שמחה:  
פי על מי - רצה לומר: מי הוא אשר לא עברה עליו תמיד רעתך כי לכולם הרעות, ולכן הכל ישמחו במפלתך:

## הדחת רבן גמליאל - אוצר הגאונים, ברכות חלק התשובות, קע"ה (עמודים 15-16)

| כותרות      | תשובת הגאון                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| שאלה ראשונה | וששאלת: דאמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמאי אמר להי הכי? והלא הוא חלוק עליו, ומכחד בחילוף דבריו! ואי נימא: משתק בעלמא אישתיק ליה, אמירתו "לאו" במאי מוקמין לה?                                                                                       | השואל מצטט מהברייתא שלמדנו ושואל: מדוע אומר רבי יהושע "לאו" הרי הוא איננו דובר אמת! ואם נניח שרבי יהושע סתם שתק ולא ענה – כיצד נסביר את אמירתו "לאו"?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| שאלה שניה   | ולאו מאן דחזאי האיי מעשה יליף ליה ונאפיק חורבה לעלמא?                                                                                                                                                                                                                                                | השואל תוהה: הרי כל מי שיראה את המעשה ילמד ממנו ויבוא חורבן לעולם!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| שאלה שלישית | ולא עוד אילא דקאמר ליה: יהושע עמוד על רגליך ויגידו בך, ועמד רבי יהושע על רגליו וכו'. ומאי דעבדו רבנן משום רבי יהושע דקאמר ליה רבי עקיבא: כלום לא עשינו אלא לכבודך אי עברוהי משום דאמר רבן גמליאל שלא כהלכה לאו טפי הוה עדיף מכבודו דרבי יהושע אין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְנֶגְדָּהּ? | ולא זו בלבד, אלא שרבן גמליאל אמר לרבי יהושע שיעמוד והוא אכן עמד, ומה שעשו חכמים (עצם ההדחה) היה בגלל שרבן גמליאל ציער את רבי יהושע כמו שאמר רבי עקיבא "... אלא לכבודך" אם היו מדיחים את רבן גמליאל בנימוק שאמר דבר בניגוד להלכה, האם לא היה זה עדיף? הרי קיים הנימוק של אין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְנֶגְדָּהּ משלי פרק כא התלמוד מפרש פסוק זה כך: "כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב" כלומר, היה ראוי להדיח את רבן גמליאל בנימוק של חילול ה' כי אמר הלכה לא נכונה! |
| שאלה רביעית | ודאמר תו ונעבריה היכי מצו למיעבד הכי, והא גמירי מעלין בקודש ואין מורידין?                                                                                                                                                                                                                            | ובנוסף, חכמים אומרים להדיח את רבן גמליאל מתפקידו, על מה הם מסתמכים? הרי למדנו שמעלים בקודש ולא מורידים כלומר, אסור להוריד נשיא מתפקידו!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

| כותרות       | תשובת הגאון                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| תשובה ראשונה | <p>הכין אמרין רבנן :<br/> דבי נשיאה אנסי הוו, והרי את רואה מזאת שהיה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו.<br/> ואף בזמן שחלק רבי יהושע עליו בראש השנה,<br/> דתנן : שלח לו רבן גמליאל גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונוך לפיכך לא היה רוצה שיהא חלוק עליו בפניו.<br/> וכשאמר רבן גמליאל כלום יש אדם שחולק בדבר זה? כן היתה דעתו של רבי יהושע : שאין אני רוצה לומר במושב זה שאני חלוק עליך. ובהכין מתנקיט מימריה "לאו".<br/> וזה שעמד רבי יהושע על רגליו ואמר : היאך יכול החי להכחיש את החי? מגיד שאותו האיש, לא אמר לו רבי יהושע כלום.</p> | <p>כך אומרים חכמים :<br/> אנשי בית הנשיא היו אנשים אלימים, אתה רואה זאת מתוך העובדה שרבן גמליאל היה יושב ורבי יהושע עמד על רגליו כל העת, כיוון שפחד.<br/> כך היה גם בראש השנה כשרבי יהושע חלק על רבן גמליאל אך לא העז להמרות את פיו.<br/> והגאון מביא את הציטוט ממשנה ראש השנה. ומכאן אנו רואים שרבי יהושע לא רצה לחלוק על רבן גמליאל בפניו.<br/> וכשאמר רבן גמליאל האם מישהו חולק עליו, התכוון רבי יהושע לומר שאין הוא רוצה לומר דבר בבית המדרש, וכך ראוי להבין את אמירתו "לאו".<br/> ועצם העובדה שרבי יהושע אמר שאין החי יכול להכחיש את החי, מלמד אותנו שרבי יהושע בעצם לא אמר כלום ולכן לא שיקר.</p>      |
| תשובה שניה   | <p>ואשר אמרת : "מאן דחזאי האיי מעשה יליף ליה ונאפיק חורבה לעלמא"<br/> אילו התיר רבן גמליאל דבר האסור – כי דקאמרת.<br/> אבל חלוקה בתפילה בין רשות לחובה, מאי חורבה אתי מינה?<br/> סוף סוף סברי דחובה היא ואתי לאיזדהורי בה טפי.<br/> הולכך אין על רבי יהושע כלום בשתיקתו באותו מושב.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <p>השואל הניח שמי שיראה את המעשה ילמד כך ויבוא חורבן לעולם.<br/> משיב הגאון : אם היה המצב הפוך, ורבן גמליאל היה מתיר דבר אסור במקרה כזה הנחת השואל נכונה,<br/> אבל איזה חורבן יכול לבוא לעולם אם על רשות יגידו חובה?<br/> הרי בסך הכל אנשים יחשבו שתפילת ערבית היא חובה ויקפידו עליה יותר!<br/> ולכן אי אפשר לבוא בטענה כלשהי על רבי יהושע.</p>                                                                                                                                                                                                                                                              |
| תשובה שלישית | <p>ואי אמרת : אי עברוהו לרבן גמליאל משום דאמר שלא כהלכה, לאו טפי הוה עדיף מכבודו דרבי יהושע?<br/> סלקא דעתך כי האי מילתא, מעבר רישא משום הלכתא, או שסבורים אנו שהיה מתריס ומתכוין לומר דבר שלא כהלכה?<br/> ותו, עד השתא, כמאן דמשקלא קיימא בגמרא דהא פליגי בה רב ושמואל ועמא דבר בה כעין חובה.<br/> וקאמרין נמי : למאן דאמר תפילת הערב רשות ולמאן דאמר תפילת הערב חובה,<br/> והיכי אפשר דניעבריה אהא?<br/> וכבודו של רבי יהושע עדיף טובא, ותלת זמני ציעריה.</p>                                                                                                                         | <p>השואל טוען שהיה עדיף יותר להדיח את רבן גמליאל משום שאמר הלכה לא נכונה ולא משום שפגע ברבי יהושע.<br/> משיב הגאון : האם עולה בדעתך שידיחו נשיא בגלל ההלכה הזו, או אולי אתה סבור שרבן גמליאל אמר בכוונה דבר המנוגד להלכה רק לשם הויכוח עם רבי יהושע?<br/> ובנוסף לכך, עד עתה קיימת מחלוקת בגמרא בשאלה זו, שהרי חולקים בה רב ושמואל והעם נוהג בתפילת ערבית כאילו היא חובה.<br/> וכמו כן למדנו בגמרא שהמחלוקת קיימת וישנה הלכה מסוימת במסכת שבת (ט:) שהגמרא מאפשרת את שתי האפשרויות.<br/> האם על כך אפשר להדיח?<br/> הגאון סבור שההדחה על רקע כבודו של רבי יהושע עדיפה כי רבן גמליאל ציער אותו שלוש פעמים.</p> |
| תשובה רביעית | <p>ולענין מעלין בקודש ואין מורידין דקאמרת, לאו לעולם אין מורידין, ואפילו נמצא עליו עוון? ואפילו החמץ? ואפילו צער רבנן?<br/> אילא בלא עילתא, הוא דאין מורידין, אבל משום צערא דרבנן, מורידין.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | <p>השואל ציטט את ההלכה שמעלים בקודש ולא מורידים, ולכן לא ברור לו כיצד הדיחו את הנשיא.<br/> הגאון משיב בתמיחה – האומנם אי אפשר להדיח נשיא לעולם? אפילו אם חטא או התפקר או פגע בחכמים?<br/> תשובתו היא שישנם מקרים בהם ניתן להדיח את הנשיא. אמנם אם אין עילה אסור להדיחו, אך פגיעה בחכמים היא עילה מספקת.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

## שו"ת הרשב"א חלק ה סימן קכו (עמודים 17-19)

| ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | תשובת הרשב"א                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|
| <p><u>המקרה:</u><br/>הייתה הסכמה בקרב הקהל להתקין תקנות, ואנשי הקהל נדרו לקיים את אותן תקנות, אך אחד מן הקהל מזה ולא הסכים עם הרוב.<br/><u>השאלה:</u><br/>האם חייב אותו יחיד לקבל עליו את דעת הרוב?</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p><u>שאלת:</u><br/>הסכימו הקהל לעשות תקנות, ואסרו עליהן, ואחד מן הקהל מיחה.<br/><br/>אם חייב היחיד לקבל עליו אותה הסכמה?</p>                                                                                                                                                                                                                                                | א |
| <p><u>משיב הרשב"א:</u><br/>על פי החוק, אם קיימת הסכמה של בני העיר לקבל עליהם תקנות, אין מתחשבים בדעת היחיד. הסיבה היא שמעמדם של הרוב מול המיעוט הוא כמו מעמדו של בית הדין הגדול אל מול העם. ואם החליט הרוב לגזור גזירה הרי היא בעלת תוקף המחייב את כל בני העיר, ומי שאיננו מצייט – מותר להענישו כמו שלומדים מן הפסוק: <b>בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאֲרִים וְאֲנִי אֶתֶם קִבְּעִים הַגּוֹי כָּלּוּ</b> : (מלאכי ג' ט') ומפרשים זאת בתלמוד הבבלי מסכת הוריות: "הגוי כולו, ורובא ככולא דמי", כלומר – הרוב קובע. אלא, מוסיף הרשב"א, שישנן קהילות שאינן משתמשות בזכות הכפייה שלהן על היחידים שמוחים, וקהילות אלה אינן נוהגות על פי הדין אלא הן מחמירות על עצמן "לפנים משורת הדין".</p> | <p><u>תשובה:</u><br/>שורת הדין בהסכמת בני המדינה, כל שהרוב מסכימין ומתקנין ומקבלין עליהם, אין משגיחין לדברי היחיד, שרוב כל העיר ועיר אצל יחידיהם, הם כבית דין הגדול אצל כל ישראל.<br/>ואם גזרו הם, גזירתם קיימת.<br/><br/>והעובר ענוש יענש, כדכתיב: במארה אתם נארים וגו'.<br/><br/>אלא שמנהג המקומות שחוששין להמחאת היחידים לכתחילה. ולא מן הדין, אלא שנהגו סלסול בעצמן.</p> | ב |
| <p>אבל בכל מקרה, אם הקהל רוצה לעשות סייגים או לתקן תקנות, ובתנאי שהתקנה המוצעת היא לתועלת הכלל או לשם תיקון פרצה בדין או במנהג, ואותם יחידים שמוחים עלולים לעכב את ביצוע התקנה, זכותם של בני העיר, על פי הדין, לא להתחשב בדעת המיעוט, וכך היא הדרך הנכונה על פיה צריך לפעול כל ציבור.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>אבל מכל מקום, אם רצו לגדור ולתקן, ויש בתקנתם תועלת או גדר פרצה, והיחידים באים לעכב, אם אין הצבור משגיחין בהם ומעמידין הדבר על קו הדין, הרי זה דרך ישרה שיבור לו כל צבור וצבור.</p>                                                                                                                                                                                        | ג |
| <p>כאן מתייחס הרשב"א להמשך השאלה. מִסְפָּר השואל כי בעירו נבחרו עשרה אנשים לכהן כשליחי הקהל, והם נשבעו כמקובל, כשהם מחזיקים חפץ של קדושה בידם (בדרך כלל – ספר תורה או תפילין) לנוכח הקהל, כי פעולותיהם בשם הקהל, בהחלטות שיתקבלו פה אחד או ברוב דעות בקרב עשרת הנבחרים, יהיו תמיד ביושר ובאמונה ובהתאם לאמת. והם מבטיחים לא לפלוש לתחומי הפרט ולבדוק את ספרי החשבונות של חשוד כלשהו אלא אם תהיה על כך הסכמה של רוב מתוך עשרת הנבחרים. והם יוכלו לפתוח בחקירה נגד החשוד ולקבוע האם הפר את השבועה שנשבע לקיים את התקנות (סעיף א' למעלה) ולקבוע מהו העונש הראוי לו, לפי דעתם.</p>                                                                                              | <p>ולענין העשרה ברורים שאמרת, שבררו הקהל לתבוע זכות הקהל, ונשבעו בנקיטת חפץ ביד, על דעת הקהל, שיתבעו לכשיראו כולם או רובם שינהגו ביושר ובאמונה על קו האמת, לפי דעתם, ושלא יתפוסו כתבי הזכרונות של כל יחיד ויחיד, אלא אם כן רוב העשרה אנשים הנזכרים, שצריך לגלות מי שיחקרו אחריו, וימצאוהו עבריין על שבועתו, שיענישוהו לפי ראות עיניהם.</p>                                   | ד |
| <p><u>שאלה נוספת:</u><br/>במקרה שרוב עשרת הנבחרים סבור שיש לפתוח בחקירה נגד אדם כלשהו ולהענישו, אך יש ביניהם מיעוט שאיננו מסכים להעניש את אותו אדם, האם יש להם סמכות להענישו ולא להתחשב בהתנגדות המיעוט, או לא?</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | <p><u>ונסתפקת:</u><br/>אם רוב העשרה הסכימו לחקור ולענוש לאחד מבני הקהל, ומיעוטן מסרבין, ואומרים: שאין דעתם מסכמת לענוש לאיש ההוא; היש יכולת ביד הרוב לענוש האיש ההוא, ולא ישגיחו בסירוב המיעוט ההוא, אם לאו?</p>                                                                                                                                                             | ה |

| ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | תשובת הרשב"א                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |   |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|
| <p><u>תשובה:</u><br/> בכל מקרה שבחר הקהל עשרה נבחרים (או פחות או יותר) כל עוד לא נאמר לנבחרים בפירוש שהחלטת רובם מחייבת, אין להחלטת הרוב תוקף אלא רק להחלטה פה אחד.</p> <p>יתרה מזאת, אפילו אם כן נאמר לעשרת הנבחרים כי החלטת רובם מחייבת, אין אפשרות לקבל החלטה אלא אם כל העשרה נוכחים בעת קבלת ההחלטה.</p> <p>הרשב"א משווה זאת שוב לבית הדין (כמו בסעיף ב' למעלה) ואומר כי על פי ההלכה אם ישבה סנהדרין בפורום של 70 מתוך 71 החברים, החלטתם לזכות או לחייב חסרות כל תוקף, עד שיהיו 71 חברים נוכחים.</p> <p>הסיבה היא, כי אותו חבר נעדר יכול להאיר את עיני חבריו בנימוק כלשהו וישכנעם להפוך את ההחלטה.</p> <p>אך אם כל החברים נכחו בדיון, החלטת הרוב מחייבת.</p> <p>ולכן, אם נכחו כל עשרת הנבחרים הללו בדיון, ונפלה החלטה שיש לחקור את האיש החשוד, אין למיעוט זכות לשנות את החלטת הרוב.</p> <p>יתרה מזאת, המיעוט חייב להצטרף לרוב לתבוע מכל הקהל לציית להחלטות שנתקבלו על ידי הרוב.</p> <p>דבר זה נאמר במפורש בנוסח התקנה שקיבל הקהל על עצמו (סעיף א' למעלה) שהרוב יכול לחייב את המיעוט.</p> | <p><u>תשובה:</u><br/> כל שביררו הקהל עשרה או פחות מכאן, או יתר מכאן, כל שלא אמרו שילך אחר הרוב, אינו כלום, עד שיסכימו כולם לדעת אחד.</p> <p>ואפי' אמרו בפירוש: שילך אחר הרוב, אין הרוב יכול להסכים על דבר, עד שיהיו כולם במעמד אחד, ומתוך מעמדם יסכים הרוב.</p> <p>דומיא דבית דין, דאפילו סנהדרי גדולה אם ישבו 70 מהם לעצמם, וחייבו או זכו, אין דיניהן דין, אלא אם כן היו 71 במעמד אחד, ונושאים ונותנים בדבר.</p> <p>כי שמא האחד יראה ראה או יטעון טענה חזקה, שיקבלו חבריו, וישומו לדעת אחרת.</p> <p>אבל כל שהיו במעמד, ונשאו ונתנו בדבר, הלכה כדברי הרוב.</p> <p>ולפיכך, עשרה ברורים אלו, אם היו במעמדם ומתוך משאם ומתנם, הסכימו הרוב שראוי לחקור, בטל המיעוט במיעוטו.</p> <p>ואפילו אותו המיעוט חייבין לתבוע זכות, שהסכימו הרוב עליו.</p> <p>וזה מפורש בלשון התקנה, שההסכמה במה שראוי לתבוע, הלך אחר הרוב.</p> | ו |
| <p>וכאן מגיע הרשב"א לחלק האחרון של השאלה.</p> <p><u>המקרה:</u><br/> השואל סיפר כי באותו מקום היו חילוקי דעות בין העשרה בנוגע להענשת החשוד. כי בתקנות העיר שנמסרו לעשרה הותר להם לחקור חשודים בהחלטת רוב, אך לא נאמר דבר בקשר לסמכות הענישה.</p> <p><u>השאלה:</u><br/> האם מותר להעניש על פי הרוב או רק בהחלטה של פה אחד (של כל עשרת הנבחרים).</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <p>אבל אחר שהסכימו על התביעה, אם לא הסכימו כולם על העונש, שנסתפק לך:</p> <p>אם ילך אחר הרוב? לפי שנאמר בלשון סתם בתקנה, ולא נתפרש בו: אם ילך אחר הרוב;</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | ז |
| <p><u>תשובה:</u><br/> גם במקרה זה נוכיח שסמכות הענישה היא על פי הרוב, ונלמד זאת מרצון הקהל. שהרי הקהל הביע את דעתו שאיננו רוצה לתת סמכות ליחיד לסתור את החלטת הרוב! ועוד, אם אינך סבור כך, מהי התועלת בתקנה? שהרי אם קיימת הסכמה לגבי החקירה, אך אין אפשרות לאכוף את ההחלטה אם אין הסכמה כללית, מהי התועלת בהחלטה?</p> <p>החלטה זו תהיה רק עמל בלא תוצאות!</p> <p>ושוב חוזר הרשב"א לנקודה החשובה מסעיף ו' שעל פיה כל החלטה של רוב מחייבת אך ורק בתנאי שכל עשרת הנבחרים נוכחים בדיון.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p>גם בזה יראה, שהעונש הולך אחר הרוב, ונלמוד סתם מן המפורש. שהרי גלו דעתם הקהל, שאינן רוצים שיוכל האחד לבטל את הכל.</p> <p>ועוד, שאם אי אתה אומר כן, מה הועילו בתקנתך!</p> <p>שאמרו שההסכמה בראיית מה שצריך לתבוע, ילך אחר הרוב, עדיין יכול האחד לעכב בעונש! ובמה שצריך ליתן ולהשיב, אותו שהסכים הרוב לתבוע אותו, ונמצאת הסכמת הרוב לבטלה, ולעמל ולא להועיל.</p> <p>מכל מקום, כבר אמרתי לך, שאין שום הסכמה מהסכמותיהם הסכמה, עד שתצא הסכמה מתוך משאם ומתנם, של כל העשרה.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | ח |

## לסיכום - תמציות השאלות ותשובות הרשב"א הן:

שאלה ראשונה: הייתה הסכמה בקרב הקהל להתקין תקנות, ואנשי הקהל נדרו נדר לקיים את אותן תקנות, אך אחד מן הקהל מחה ולא הסכים עם הרוב. האם חייב אותו יחיד לקבל עליו את דעת הרוב?

תשובה: הרוב יכול לכפות את דעתו על המיעוט. אמנם, ישנן קהילות הרוצות להתנהג "לפנים משורת הדין" ואינן כופות את מרות הרוב על המיעוט, אך הרשב"א מדגיש כי אין הכרח לנהוג כך.

שאלה שניה: הקהל בחר עשרה אנשים שיבצעו את החלטות הקהל וייצגו אותו, אך בהחלטת הקהל לא נאמר במפורש שמותר לעשרת הנבחרים להעניש. רוב עשרת הנבחרים סבור שיש לפתוח בחקירה נגד אדם כלשהו ולהענישו, אך קיים ביניהם מיעוט שאיננו מסכים להעניש את אותו אדם, האם יש לרוב סמכות להענישו בכל זאת, ולא להתחשב בדעת המיעוט?

תשובה: מותר לקהל למנות נבחרים אשר יוציאו לפועל את החלטות הרוב. גם אם לא נאמר לאותם נבחרים בפירוש שיש להם סמכות ענישה, מותר להם לענוש אך ורק בתנאי אחד: שבמעמד קבלת ההחלטה על הענישה יהיו נוכחים כל הנבחרים (במקרה שלנו – כל העשרה). אם נעדר אחד הנבחרים ההחלטה פסולה אפילו נתקבלה ברוב מוחלט.

שימו לב!

בחוברת מן המקורות על החקיקה נשמטה שורה בהדפסה.

השורה רשומה לפניכם בגופן זהה לזה של החוברת ואפשר לגזור ולהדביק מתחת לטקסט בעמוד 18 (מעל ההערות)

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.

עליו. וזה מפורש בלשון התקנה<sup>75</sup>, שההסכמה במה שראוי לתבוע<sup>76</sup>, הלך אחר הרוב<sup>77</sup>.



## פרק ב תקנות וגזירות

### תוספתא עבודה זרה פרק ד' הלכות ט"ז-י"ז (עמוד 23)

הערה: הטקסט המוגש כאן הוא מתוך מהדורת צוקרמאנדל, הטקסט שבחוברת מועתק ממהדורת הדפוס.  
בסוגריים – שינויים חשובים מתוך מהדורות אחרות.

#### הלכה טז

- המוכר עבדו לגוים יצא בן חורין וצריך גט שיהרור מרבא הראשון
- אמ' (אמר) ר' שמעון בן גמליאל: בזמן שלא כתב לו אונן, אבל כתב לו אונן - הרי זה גט שחרורו.
- בין שמכרו לו, בין שנתנו לו במתנה - יצא בן חורין, [ואם לאו לא יצא בן חורין] שמה יצא לרשות שאינה רשות (להן עליו),
- [לן עליו מן הגוים] אם עשה לו הגוי נימוסות יצא בן חורין ואם לאו לא יצא בן חורין
- נטל בחובו או שנפל לו בסיקריקון יצא בן חורין
- ירש עבדים מן הגוים, עד שלא באו לרשותו - מותר למוכרן לגוים, משבאו לרשותו - אסור למוכרן לגוים.
- וכן אתה אמ' (אומר) ב"י נסך, עד שלא באו לרשותו - דמיו מותרין, משבאו לרשותו - דמיו אסורין:

#### הלכה יז

- יש' (ישראל) וגוי שלקחו מקח בשותפות וסחרו ולקחו מקח אחר, לא יאמ' (יאמר) לו: טול אתה דברים שבמקום פלוני במקח ראשון, ואני אקח דברים שבמקום פל' (פלוני) במקח שני (שני)
- אלא אמ' (אומר) לו: טול אתה דברים שבמקום פלוני ואני דברים שבמקום פלוני במקח ראשון, טול אתה דברים שבמקום פלוני ואני דברים שבמקום פלוני במקח שני (שני).

#### מבוא

נושא ההלכה הוא עבד כנעני שהיה בבעלות יהודי. עבד כנעני הוא עבד שעצם העובדה שיהודי הוא בעליו, מחייבת את העבד לקיים מצוות מסוימות, ולמעשה העבד הופך להיות יהודי במידה מסוימת. העבד חייב במצוות בערך כמו אישה, כלומר הוא פטור ממצוות עשה שהזמן גרמן (כמו תפילה בציבור או ישיבה בסוכה) אבל הוא חייב לאכול כשר ואסור לו לעבוד אלילים. מסיבה זו מקפידה ההלכה לא לאפשר ליהודי למכור את עבדו לגוי מכיוון שבעקבות המכירה יפסיק העבד לקיים את אותן מצוות. כאשר יהודי קונה עבד כנעני הוא חייב להטביל אותו ולמול אותו כמו שעושה גר. אם העבד מסרב, אסור לכפות עליו אלא צריך לנסות ולשכנע אותו במשך 12 חודשים, במידה והעבד עומד בסירובו, חייב היהודי למכור את העבד חזרה לגוי. אם העבד מסכים, הוא כבר בדרך להיות יהודי שלם, ואם בעליו משחרר אותו הוא יכול לבחור להיות יהודי ואיננו צריך לעבור את כל תהליך הגיור כמו גוי שמתגייר. הוא זקוק רק לטבילה. הבעיה העיקרית היא בנישואין. עבד משוחרר הופך מיד אם רצונו בכך – ליהודי. אם אדם מוכר את עבדו לגוי ואיננו משחרר אותו העבד הוא יהודי למחצה אך איננו יכול לשאת לאישה יהודיה בת חורין.

#### דיון ערכי

לכאורה יכולה להישאל השאלה: מדוע לשחרר עבד כנעני?

הרי התורה מצוה בפירוש, בויקרא פרק כה

ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה:

וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה:

**והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו ובאחיהם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרה:**

הביטוי המודגש אומר כי קיימת חובה לכאורה לשעבד את הכנענים, וזוהי מצוות לא תעשה לשחררם!

הפוסקים אומרים כי לשם מצווה מותר לעבור על האיסור הזה, והמצווה יכולה להיות אפילו השלמת מניין בבית הכנסת, לא כל שכן לשם גיור או לשם הבאת שלום.

### **ביאור להלכה ט"ז**

1. על פי הלכה ט"ז, אם יהודי מכר את עבדו הכנעני לגוי – העבד יוצא לחופשי. כיצד זה בא לידי ביטוי בפועל? הרי הבעלים החדשים אינם חייבים במצוות! שתי תשובות לכך:

- א. אם העבד ברח מאדונו החדש וחזר ליהודי, היהודי איננו יכול לשעבד אותו וחייב לשחררו.
  - ב. אם העבד לא ברח, בית הדין כופה על היהודי המוכר לקנות חזרה את העבד, אפילו במחיר גבוה פי עשרה, ולשחרר אותו.
- אנו רואים שההלכה עושה את המרב על מנת שיהודים לא ימכרו את עבדיהם לנוכרים.

יותר מכך: מהי המשמעות המעשית של שחרור העבד? הרי כעת הוא עבד של גוי! התשובה היא שמבחינת ההלכה העבד הוא כרגע בן חורין למרות שהוא משועבד לגוי. מבחינתו האישית הוא יהודי (כדין עבד משוחרר) ועצם היותו משועבד מגוי איננו משנה את הסטאטוס האישיו שלו כיהודי. למרות היותו עבד של גוי אנו רואים בו יהודי שנשבה ומותר לו לשאת לאישה יהודיה.

וכך כותב השולחן ערוך יורה דעה סימן רסז:

*המוכר עבדו לעובד כוכבים או לגר תושב, יצא לחירות, שאם ברח מהעובד כוכבים אין רבו יכול להשתעבד בו עוד. ואם לא ברח, קונסים את האדון לפדותו עד עשרה בדמיו ולכתוב לו גט שחרור להתירו בבת חורין.*

2. רבן שמעון בן גמליאל מצמצם את תכולת ההלכה ואומר:

ההלכה שברישא תקפה רק במקרה שהאדון לא כתב לעבד את אונו, אזי חובת המוכר היא להתאמץ ולקנות אונו בחזרה ולשחררו. אבל אם הוא כן כתב – הוא כבר יצא ידי חובת שחרור העבד ואיננו צריך עוד לעשות מאמצים על מנת לשחררו.

אם כן מהו **אונו**?

זו מלה ממקור יווני שפירושה שטר מוכר,  $\omega\nu\omicron\varsigma$  (אֲוֹנוֹס). במקרה זה מדובר בשטר מיוחד לעבדים שאומר כך: אני (האדון) נותן לך (העבד) שטר המבטל את המכירה שלך – אם תברח מן האדון החדש שלך, אתה יהודי לכל דבר, ואין לי שום תביעות לגביך.

במקרה שיש לעבד שטר כזה, הוא משוחרר מבחינת היהודי.

3. הערה: ניסוח סעיף זה קשה ואפילו שטיינזלץ מודה שאין הוא מבין... לדעתי, אם נתעלם מן הניסוח הקשה שבסוגריים המרובעים, אפשר להבין הלכה זו בשיטת החת"ס סופר בסעיף 4 לקמן. זוהי הנחייה כללית האוסרת מכירת עבד לגוי מאחר ובמכירה זו המוכר עלול למנוע מן העבד את המשך קיום המצוות שהיה רגיל בהן בביתו של היהודי שהרי אין ליהודי עוד רשות על הגוי ואיננו יכול להכתיב לגוי שקנה את העבד – מה מותר לעבד לעשות (עבודה זרה) או מתי (שבת ומועד) או מה לאכול (דיני כשרות).

4. נימוסות – מהמלה היוונית  $\nu\omicron\mu\omicron\varsigma$  (נוֹמוֹס) שפירושה חוק ומשפט. בעברית התגלגלה המלה לְנִימוֹס, במשמעות של כללי התנהגות נאותים בחברה.

ההסבר הפשוט של מקרה זה הוא כך: הגוי שקנה את העבד מכיל עליו את חוקי הגויים ואת מנהגיהם ולכן חובה על היהודי לשחרר אותו על מנת שימשיך לקיים את המצוות שהעבד חייב בהן. (כך על פי החת"ס סופר).

אך הגמרא מביאה סיטואציה אחרת (במסכת גיטין מ"ג:): בפסקה זו מביאה ההלכה מקרה שבו הגוי הלווה כסף ליהודי ועל מנת לקבל את הכסף הגוי רשם את העבד בשטר ההלוואה כאילו הייתה זו משכנתא, כלומר – אם לא תחזיר את ההלוואה, אני לוקח לך את העבד.

וכאן מתעוררת מחלוקת מהו אותו **נְמוֹס**.

על פי דעת אחד האמוראים (רב הונא בר יהודה) הגוי שהלווה ליהודי כסף עשה על העבד סימן שמראה שקנה אותו (כתובת קעקע או צמיד) ואז ברור כי היהודי כאילו מכר אותו. במקרה כזה על היהודי לשחרר את העבד מיד. אם הגוי לא עשה סימן על העבד, העבד נשאר ברשות היהודי למרות שהוא מהווה כעין משכון על ההלוואה.

דעה שנייה (של רב ששת) בגמרא היא ש**נְמוֹס** הוא שטר שאומר **זמן**. כלומר היהודי מתחייב בפני הגוי שהלווה לו בשטר, שאם לא ישיב את ההלוואה בזמן מסוים – העבד יעבור לרשות המלווה כדן משכנתא.

על פי הרמב"ם ההלכה נקבעת על פי דעתו של רב ששת.

5. אם יהודי היה חייב כסף לגוי והגוי לקח ליהודי את עבדו בתמורה לחוב – העבד משתחרר. אם לקח גוי בכוח את עבדו של היהודי – מבחינת היהודי העבד משתחרר. סִיקְרִיקוֹן – מלה יוונית συκαρικον שפירושה שודדים.
6. אם יהודי יורש עבד מגוי (למשל – אם היהודי הוא גר ואביו הגוי הוריש לו עבד), יכול היהודי להעביר את הבעלות על העבד כל עוד לא הגיע העבד לידי היהודי. ברגע שהעבד מצוי תחת ידו של היהודי – אסור לו לְמַכְרוֹ.
7. ומוסיפה ההלכה שדין דומה חל גם על יין נֶסֶךְ. אם יהודי קיבל יין נסך אך היין טרם הגיע אליו – מותר ליהודי למכרו. אך מרגע שהיין הגיע אל היהודי – אסור לו למכור אותו מאחר ואסור ליהודי ליהנות מרווחי עבודה זרה. יין נסך הוא יין שגוי הועיד אותו לעבודה זרה.

### **ביאור להלכה י"ז**

1. הלכה זו היא למעשה המשכו של סעיף 7 בהלכה הקודמת. מדובר על מקרה שבו יהודי וגוי קנו סחורה בשותפות במטרה למכור ולהרוויח. בתוך הסחורה שקנו היה גם חלק של יין נסך או של עבודה זרה שליהודי אסור להרוויח ממכירתם. אחר כך הם קנו בשותפות עוד סחורה דומה, כלומר – יש להם סחורות בשני מקומות. כעת נוצרה האפשרות למכור את כל הסחורה ולהרוויח. אומרת ההלכה: אסור ליהודי לומר לגוי תמכור אתה את הסחורה הראשונה ואני אמכור את הסחורה השנייה, כיוון שבמקרה זה ירוויח היהודי ממכירת סחורה שמכילה עבודה זרה!
2. מהו אפוא הפתרון? היהודי והגוי ימכרו ביחד את הסחורה הראשונה וגם את הסחורה השנייה ואז נוצר מצב שכל אחד מהם לוקח לעצמו רק חלק מן הסחורה שקנו בשותפות. במצב כזה אפשר לומר על מרכיב העבודה זרה שבתוך הסחורה שזהו דבר שלא בא לרשותו (כמו העבד או היין בהלכה הקודמת) ומותר ליהודי למכור את חלקו בסחורה.

## מזונות הילדים – בבלי כתובות דף מט עמודים א-ב (עמודים 24-25)

| כותרות                                                                | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                              | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| המשנה הקדומה                                                          | מתני'. <b>האב אינו חייב במזונות בתו.</b>                                                                                                                                                     | המשנה קובעת כי האב אינו חייב לזון את בנותיו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| המשך המשנה: דרשת רבי אלעזר בן עזריה                                   | <b>זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בקרם גיבנה: הבנים יירשו והבנות יזונו, מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת האב, אף הבנות אין ניזונות אלא לאחר מיתת אביהן.</b>                     | רבי אלעזר בן עזריה נותן נימוק להלכה בעזרת מדרש. למדנו כי חכמים תיקנו את כתובת בנין דיכרין ואת כתובת בן נוקבן, שעל פיה הבנים יורשים והבנות ניזונות, לאחר מות האב. והמסקנה לענייננו היא שכמו שהבנים יורשים את כתובת אימם רק לאחר מיתת אביהם, שהרי אי אפשר לרשת אדם בעודו חי, כך גם הבנות ניזונות מכספי אביהן רק לאחר מותו, למרות שבכתובת דיכרין לא נאמר במפורש שחובת המזונות חלה על האב רק לאחר מותו.                       |
| מסקנות הגמרא מן המשנה                                                 | גמ'. במזונות בתו הוא דאינו חייב, הא במזונות בנו חייב, בתו נמי חובה הוא דליכא, הא מצוה איכא,                                                                                                  | הגמרא מסיקה שתי מסקנות:<br>1. מכיוון שהמשנה איננה מחייבת את האב לזון את הבנות, מסיקים כי את הבנים האב כן חייב לזון.<br>2. אמנם אין חובה לזון את הבנות אבל קיימת מצווה לעשות זאת.                                                                                                                                                                                                                                          |
| למי המשנה איננה מיוחסת -                                              | מני מתניתין? לא רבי מאיר, לא רבי יהודה, ולא רבי יוחנן בן ברוקא!                                                                                                                              | הגמרא מניחה שמשנתנו איננה יכולה להיות מיוחסת לשלושת התנאים:<br>רבי מאיר, רבי יהודה ורבי יוחנן בן ברוקא.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| דעתו של רבי מאיר                                                      | <b>דתינא: מצוה לזון את הבנות, קל וחומר לבנים, דעסקי בתורה, דברי רבי מאיר;</b>                                                                                                                | למדנו בברייתא: לדעת רבי מאיר מצוה לזון את הבנות, קל וחומר שמצוה לזון את הבנים משום שהבנים עוסקים בתורה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| דעתו של רבי יהודה                                                     | <b>רבי יהודה אומר: מצוה לזון את הבנים, וקל וחומר לבנות, משום זילותא;</b>                                                                                                                     | המשך הברייתא: לדעת רבי יהודה מצוה לזון את הבנים, קל וחומר שמצוה לזון את הבנות משום שקיים חשש שאם לא יזונו את הבנות הן עלולות להתבזות.                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| דעתו של רבי יוחנן בן ברוקא                                            | <b>ר' יוחנן בן ברוקא אומר: חובה לזון את הבנות לאחר מיתת אביהן, אבל בחיי אביהן - אלו ואלו אינן ניזונין;</b>                                                                                   | המשך הברייתא: לדעת רבי יוחנן בן ברוקא חובה לזון את הבנות רק לאחר מות האב, אבל בעודו בחיים אין עליו חובת מזונות, לא לבנות ולא לבנים.                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| הוכחת הגמרא כי המשנה איננה יכולה להיות מיוחסת לשלושת התנאים שבברייתא. | מני מתניתין?<br>אי רבי מאיר, הא אמר: בנים מצוה!<br><br>אי רבי יהודה, הא אמר: בנים נמי מצוה!<br><br>או רבי יוחנן בן ברוקא, אפי' מצוה נמי ליכא!                                                | אם כן, למי מיוחסת המשנה?<br>אם תגיד לרבי מאיר – זה לא מתאים כיוון שרבי מאיר סובר שחובת מזונות לבנים היא מצוה ולא חובה, ואילו במסקנה שהסקנו בתחילת הגמרא עולה כי מזונות הבנים היא חובה! אם תגיד לרבי יהודה – זה לא מתאים כיוון שרבי יהודה גם סובר שמצוה לזון את הבנים ולא חובה כמו שהסקנו למעלה! ואם תגיד לרבי יוחנן בן ברוקא – זה לא מתאים כיוון שרבי יוחנן בן ברוקא אומר שאפילו אין מלוה לזון, לא את הבנים ולא את הבנות! |
| הנחה חדשה של הגמרא                                                    | איבעית אימא: רבי מאיר, איבעית אימא: ר' יהודה, איבעית אימא: רבי יוחנן בן ברוקא.                                                                                                               | אם תרצה תוכל לומר שהמשנה כרבי מאיר<br>אם תרצה תוכל לומר שהמשנה כרבי יהודה<br>אם תרצה תוכל לומר שהמשנה כרבי יוחנן בן ברוקא                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| העמדת המשנה כרבי מאיר                                                 | איבעית אימא ר' מאיר, והכי קאמר: האב אינו חייב במזונות בתו והוא הדין לבנו, הא מצוה בבנו איכא, קל וחומר לבנים.<br><br>והאי דקתני בתו? הא קא משמע לן, דאפילו בתו, חובה הוא דליכא, הא מצוה איכא. | אם תרצה תוכל לומר שמשנתנו היא על פי רבי מאיר וכך הוא יאמר: המשנה אומרת שהאב אינו חייב במזונות בתו נוכל להסיק שכך הוא הדין גם לגבי בנו.<br>ואם קיימת מצוה לזון את הבנות, קל וחומר שקיימת מצוה לזון את הבנים.<br>ואם תשאל: מדוע נקטה המשנה בלשון <b>בתו</b> ולא <b>בנו</b> ? תשובה: המשנה באה להשמיע לנו שלגבי הבת אין חובת מזונות, אך אין להסיק מכך שאין מצוה לזון את הבת.                                                 |
| העמדת המשנה כרבי יהודה                                                | ואיבעית אימא ר' יהודה, והכי קאמר: האב אינו חייב במזונות בתו וכל שכן לבנו, הא מצוה בבנו איכא, וקל וחומר לבנות,<br><br>והא דקתני, בתו? הא קא משמע לן, דאפילו בתו, חובה ליכא                    | אם תרצה תוכל לומר שמשנתנו היא על פי רבי יהודה וכך הוא יאמר: המשנה אומרת שהאב אינו חייב במזונות בתו ונוכל להסיק מכך שכך הוא הדין גם לגבי בנו.<br>ואם קיימת מצוה לזון את הבנים, קל וחומר שיש מצוה לזון את הבנות!<br>ואם תשאל: מדוע נקטה המשנה בלשון <b>בתו</b> ולא <b>בנו</b> ? תשובה: המשנה באה להשמיע לנו שאפילו הבת, שיש מצוה לזון אותה, זאת איננה חובה.                                                                 |
| העמדת המשנה כרבי יוחנן בן ברוקא                                       | ואיבעית אימא ר' יוחנן בן ברוקא, והכי קאמר:                                                                                                                                                   | אם תרצה תוכל לומר שמשנתנו היא על פי רבי יוחנן בן ברוקא וכך הוא יאמר:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

| כותרות       | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                                       | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|--------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|              | אינו חייב במזונות בתו והוא הדין לבנו, והוא הדין דאפילו מצוה נמי ליכא, ואידי דבנות לאחר מיתת אביהן חובה, תנא נמי אינו חייב                                                                                                                                             | האב אינו חייב במזונות בתו וגם לא במזונות בנו, ואין על האב גם מצוה לזון אותם. לשיטתו המשנה פוסקת שחייבים לזון את הבת לאחר מיתת האב כדי להדגיש שבחיייו הוא אינו חייב לזון אותה וגם אין זו מצוה לאב.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| תקנת אושא    | אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא:<br><br>באושא התקיני, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים.                                                                                                                                                   | רבי אילעא מביא מסורת בשם ריש לקיש שהביא בשמו של רבי יהודה בר חנינא. ידוע כי בעקבות גזירות השמד של הרומאים נאלצו יהודים רבים לברוח מיהודה ודרום הארץ אל הגליל, היהודים העבירו את את מרכז לימוד התורה אל העיר אושא שבגליל התחתון. אושא נודעה בתקנות שהתקינו בה התנאים. תקנה זו נקבעה כנראה מחמת המצב הכלכלי הקשה. תקנת אושא שאנו דנים בה היא: אדם חייב לזון את ילדיו כל עוד הם קטנים. משמעות הדבר היא שעד גיל שש הילדים הם קטני קטנים ואז האב חייב לפרנסם בכל מקרה. תקנת אושא מעלה את גיל הילדים הזכאים למזונות מן האב עד להתבגרותם, בסביבות גיל הבר מצוה.                                               |
| תקנה מחייבת? | איבעיא להו: הלכתא כוותיה, או אין הלכתא כוותיה?                                                                                                                                                                                                                        | שואלת הגמרא: האם תקנת אושא מחייבת אותנו להלכה, או לא?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| תשובה ראשונה | תא שמע:<br><br>כי הוה אָתוּ לקמיה דרב יהודה, אמר להו: יארוז ילדה - וְאַבְנֵי מֵתָא שְׂדֵיָא!                                                                                                                                                                          | בוא שמע (פתיחה למעשה שהיה, מתוכו נוכל ללמוד את התשובה לשאלה שנשאלה): כאשר הביאו לפני רב יהודה (אמורא בבלי, דור שני) אדם שלא נתן לילדיו מזונות, אמר: התנין מוליד צאצאים ומטיל את פרנסתם על בני העיר! משמעות האמירה היא שלדעת רב יהודה יש לאב מחויבות מוסרית למזונות ילדיו, אך אין אפשרות חוקית לכפות אותו.                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| תשובה שניה   | כי הוה אָתוּ לקמיה דרב חסדא, אמר להו: קפו ליה אסייתא בצבוכא, וְלִיקוּם וְלִימָא: עוֹרְבָא בְעֵי בְנִיה, והווא גָּבְרָא לא בְעֵי בְנִיה!<br><br>ועורבא בעי בניה?<br>והכתיב: <b>לְבָנִי עֶרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ!</b><br><br>לא קְשִׁיָא: הא בְּחִיּוֹרֵי, הא בְּאוֹקְמֵי | כאשר הביאו מקרה דומה לפני רב חסדא (אמורא בבלי, דור שלישי) אמר: הציבו מכתשת (מן במה קטנה) במקום ציבורי והאיש שאיננו זן את ילדיו יעמוד ויכריז: העורב רוצה לזון את ילדיו ואני אינני רוצה. גם כאן אין תשובה מוחלטת לשאלתנו אלא רק המלצה. כאן שואלת הגמרא במאמר מוסגר: האומנם העורב רוצה לזון את ילדיו? הרי כתוב בתהילים הפסוק: <b>נוֹתֵן לְבָהֶמָה לֶחֶמָה לְבָנִי עֶרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ</b> כלומר, הפסוק אומר כי אם בני העורב נזקקים למזון מאת האל, סימן שהוריהם אינם מזינים אותם! תשובת הגמרא: ישנם שני סוגי עורבים, לבנים ושחורים. רש"י מפרש שיש עורבים שנולדים לבנים ואז ההורים מתנכרים להם בצעירותם. |
| תשובה שלישית | כי הוה אתי לקמיה דרבא, אמר ליה: נִיחָא לך דְּמִיתְּנִי בְּנִיךָ מַצְדָּקָה? ולא אָמְרֵן אלא דלא אמיד, אבל אמיד - כְּפִיֵּן ליה על כרחיה, כי הא דרבא כפִייה לרב נתן בר אמי, ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה.                                                             | כאשר הביאו מקרה דומה לרבא (אמורא בבלי בדור הרביעי) אמר לאב: האם נוח לך שבניך ניזונים מצדקה? מוסיפה הגמרא שרבא פוסק כך רק במקרה שהאב אינו אמיד, אבל אם האב אמיד הוא פוסק שאפשר לכפות אותו לזון את ילדיו. לשם הדגמה מביאה הגמרא מעשה נוסף שבו רבא כפה את רב נתן בר אמי לתת צדקה בשווי של ארבע מאות זוזים, למרות שלכאורה זו מצוה ולא חובה.                                                                                                                                                                                                                                                                |

## היתר שמן – תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה (עמודים 26-27)

מסכת עבודה זרה דף לה ע"ב – דף לו ע"א

| מהלך                                      | המשנה                                                                   | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                           |
|-------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| משנה - רשימה של עשרה פריטים האסורים במאכל | <b>מתני'. ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין, ואין איסורן אסור הנאה:</b> | המשנה נותנת רשימה של מאכלים של עובדי כוכבים האסורים למאכל אך אין הם אסורים בהנאה, כלומר מותר לסחור בהם וכו'.<br>הרשימה נחלקת לדברים האסורים מגופם, כלומר בשום מקרה אסור לאכול אותם, ולדברים שיש טעם לוואי לאיסור, ולכן אם בטל הטעם בטל גם האיסור. |
| 1                                         | <b>חלב שחלב עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, והפת</b>                      | חלב - אם הגוי חלב אותו בלי נוכחות יהודי - אסור. אך אם היה יהודי נוכח בשעת החליבה - מותר.                                                                                                                                                          |
| 2                                         |                                                                         | פת - איסור מוחלט.<br>התלמוד מנמק איסור זה "משום חתנות" כלומר מניעת קשרים חברתיים בין יהודים וגויים העלולים להביא לנישואי תערובת.                                                                                                                  |
| 3                                         | <b>והשמן שלהן. רבי ובית דין התירו השמן.</b>                             | שמן - איסור מוחלט.<br>המשנה אומרת כי איסור השמן בוטל על ידי רבי יהודה הנשיא ובית דין דינו והגמרא תרחיב לקמן בנושא. (רש"י) ואחרים טוענים כי אין זה רבי יהודה הנשיא אלא נכדו - רבי יהודה נשיאה).                                                    |
| 4                                         | <b>והשלקות,</b>                                                         | שלקות - אוכל מבושל - איסור מוחלט.                                                                                                                                                                                                                 |
| 5                                         | <b>וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ,</b>                                | כבשין - כגון ירקות כבושים בחומץ - איסור מחמת יין נסך שבחומץ.                                                                                                                                                                                      |
| 6                                         | <b>וסרית טרופה,</b>                                                     | סרית טרופה - דג מרוסק שקשה להבחין אם הוא כשר בגלל ריסוקו. אם הוא לא היה מרוסק, היה מותר. (מקובל לחשוב שסרית הוא סרדין או הרינג או טריטון)                                                                                                         |
| 7                                         | <b>וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו,</b>                                 | ציר שאין בו דגה כלבית שוטטת בו - אך אם יש דגה כלבית בציר הוא מותר. הציר הוא מוהל היוצא מדגים מלוחים ואם אין בו דג אי אפשר לדעת מאיזה דג הוא נעשה. הדגה הכלבית היא כשרה ואם היא מצויה בציר סימן שהציר מותר.                                        |
| 8                                         | <b>והחילק,</b>                                                          | חילק - מין דג צעיר שסימני הכשרות, סנפיר וקשקשת עולים בו רק בבגרותו. החשש הוא שעורבב בו דג מסוג אחר - איסור מוחלט.                                                                                                                                 |
| 9                                         | <b>וקרט של חלתית,</b>                                                   | קורט של חלתית - מן פרי שחותכים בסכין, ויש חשש שהסכין "בלעה" שומן אסור לפני החיתוך. אבל חלתית שאינה חתוכה - מותרת.                                                                                                                                 |
| 10                                        | <b>ומלח שלקונדית</b>                                                    | מלח שלקונדית - מלח שמעורב בו שמן (אולי של דגים אסורים), אבל מלח רגיל - מתר. בנוסח אחר - מלח סלקונטית                                                                                                                                              |
| סיכום                                     | <b>הרי אלו אסורין ואין איסורן אסור הנאה.</b>                            | מסכמת המשנה: כל הפריטים שברשימה לעיל אסורים למאכל, אך אינם אסורים בהנאה.                                                                                                                                                                          |

| מהלך                                                       | התלמוד                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| גמרא - מחלוקת רב ושמואל: מה מקור איסור השמן?               | <b>וְהַשֶּׁמֶן שֶׁלֵּהוּ.</b><br>שמן:<br>רב אמר: דניאל גזר עליו, ושמואל אמר: זליפתן של כלים טמאים אוסרתן.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | הגמרא דנה באיסור השמן של עכו"ם. קיימת מחלוקת מהו הנימוק לאיסור.<br>רב אומר – השמן נאסר על ידי דניאל הנביא<br>שמואל אומר – השמן אסור בגלל זליפתן של כלים.<br>למנוח "זליפתן של כלים" שני פירושים:<br>א. על פי רש"י ועוד מפרשים מדובר כאן בשמן שעבר בכלי של נכרי שבושל בו קודם לכן מאכל אסור, והכלי פולט לתוך השמן שיירים של אותו מאכל אסור.<br>ב. היה נהוג להזליף על הזיתים לפני הוצאת השמן חומץ, המסייע לתהליך שליפת הגרעינים, וחומץ זה עלול להיות יין נסך (כך על פי התוספתא ע"ז פ"ד ה"ח).                                   |
| שאלה על שמואל                                              | אָטוּ פּוֹלִי עֲלָמָא אוֹכְלִי טְהוֹרוֹת נִינְהוּ?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | שואלת הגמרא על נימוקו של שמואל: מדוע הוא אומר "כלים טמאים" האם כל העולם (הכוונה כמובן כל היהודים) שומרים על דיני טומאה וטהרה?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| תשובה                                                      | אלא, זליפתן של כלים אסורין אוסרתן.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | משיבה הגמרא: כוונתו של שמואל הייתה לומר כלים אסורים, כלים של אוכל לא כשר, ולא כלים טמאים.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| שמואל מנסה להוכיח לרב שהכלים הם האוסרים את השמן ולא דניאל. | אמר ליה שמואל לרב: בְּשִׁלְמָא לְדִידִי דְאֶמְיָנָא זליפתן של כלים אסורין אוסרתן, היינו דְּכִי אֶתָּא רב יצחק בר שמואל בר מרתא ואמר, דְּרִישׁ רבי שְׁמֵלָאִי בְּנִצְיָבִין: שמן - ר' יהודה ובית דין נמנו עליו והתירוהו, הטעם של ביטול האיסור הוא - נותן טעם לפגם מותר. כלומר, לדעת רבי יהודה הנשיא ובית דין אם קיים ערבוב מזערי של אוכל אסור באוכל מותר, והאוכל האסור איננו משבח את האוכל המותר אלא דווקא פוגם בו, האוכל המותר איננו נפסל בעקבות הערבוב. (קיימת מחלוקת תנאים בנוטן טעם לפגם, רבי סובר שמותר ורבי מאיר סובר שאסור) | אומר שמואל לרב: זה בסדר מה שאני אומר, כי מה שאוסר את השמן הוא זליפת הכלים,<br>כי כך אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, כשבא מארץ ישראל לבבל:<br>דרש רבי שמלאי בעיר נציבין: שמן - ר' יהודה ובית דין נמנו עליו והתירוהו, הטעם של ביטול האיסור הוא - נותן טעם לפגם מותר. כלומר, לדעת רבי יהודה הנשיא ובית דין אם קיים ערבוב מזערי של אוכל אסור באוכל מותר, והאוכל האסור איננו משבח את האוכל המותר אלא דווקא פוגם בו, האוכל המותר איננו נפסל בעקבות הערבוב. (קיימת מחלוקת תנאים בנוטן טעם לפגם, רבי סובר שמותר ורבי מאיר סובר שאסור) |
| שמואל מקשה על שיטת רב                                      | אלא לְדִידָךְ דאמרת: דניאל גזר עליו, דניאל גזר ואתא רבי יהודה הנשיא ומבטל ליה? והתנן: <b>אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין!</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | אבל, ממשיך שמואל ואומר לרב, לדיך, שאתה אומר שדניאל ובית דין אסרו את השמן זה לא מסתדר, כי איך יכול רבי יהודה הנשיא לבטל איסור של דניאל ובית דין והרי למדנו במשנה (במסכת עדיות) כי אין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין שקדם לו, אם איננו גדול ממנו בחכמה ובמנין, והרי לא יתכן כי בית דין של רבי יהודה הנשיא גדול יותר מבית דין של דניאל?                                                                                                                                                                                    |
| רב דוחה את טענת שמואל                                      | א"ל: שְׁמֵלָאִי לודאָה קא אמרת? שְׁאֲנִי לודאי דְּמַזְלָלוּ.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | עונה לו רב: אותו רב שמלאי שהזכרת הוא בן העיר לוד, וידוע כי אין לסמוך על הלודאים כי הם מזלזלים. (שאני = שונים)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| שמואל מאתגר את רב                                          | א"ל: אשלח ליה, אִיכְסִיף.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | אמר שמואל לרב: אני אשלח אליו את השאלה ונראה מה תהא התשובה!<br>מספרת הגמרא כי רב, בשמעו את דברי שמואל, "הכסיף" כלומר, הלבין פניו מבושה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| רב ממשיך ומוצא נימוק כדי להסתמך על דניאל                   | אמר רב: אם הם לא דרשו, אָנן לא דרשינן? והכתיב: <b>וְיָשֶׁם דְּנִיָּאל עַל לְבֹא אֶשֶׁר לֹא יִתְגַּלַּל בְּפִתְּבַג הַמֶּלֶךְ וּבְיָיִן מִשְׁתֵּיו</b> (דניאל א') בשתי משתאות הכתוב מדבר, אחד משתה יין ואחד משתה שמן,                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | ממשיך רב ואומר: אם רבי שמלאי לא דרש את הפסוק בדניאל, מדוע שלא נדרוש אנחנו?<br>אומר הפסוק בדניאל: "וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך ובין משתיו",<br>לומד הדרשן כי המלה <b>מִשְׁתֵּיו</b> היא ברבים, כלומר, דניאל אסר את האכילה בשני משתאות, אחד משתה של יין, ואחד משתה של שמן.                                                                                                                                                                                                                                     |
| הגמרא מסבירה כיצד מבינים רב ושמואל את דניאל                | רב סבר: על לבו שם ולכל ישראל הורה,<br>ושמואל סבר: על לבו שם ולכל ישראל לא הורה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | כעת מסבירה הגמרא כיצד הבינו רב ושמואל את המדרש על דניאל.<br>רב סבר כי דניאל אסר לעצמו את היין והשמן וגם לכל ישראל הורה לאסור,<br>ואילו שמואל סבר שדניאל אסר רק לעצמו אך לכל ישראל לא אסר.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

|                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|----------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| שאלה על רב                                                           | ושמן דניאל גזר?                                                                                                                                                                                                                                      | כעת שואלת הגמרא על דברי רב: האומנם דניאל הוא שאסר את השמן?<br>והרי קיימת שמועה שהביא החכם באלי אבימי נותאה משמו של רב עצמו: הפת של הגויים, השמן שלהם, היין שלהם והבנות שלהם – כולם איסורים שנקבעו על ידי תלמידי שמאי והלל בגזירות י"ח דבר, כלומר קיימת סתירה בין שתי אמירותיו של רב!                                                                                                                                                                                                                         |
| שאלה נוספת על רב                                                     | וכי תימא: אתא דניאל גזר ולא קיבל, ואתו תלמידי דהלל ושמאי וגזור וקיבל, אם כן - מאי אסדהדוהיה דרב?                                                                                                                                                     | ממשיכה הגמרא ואומרת:<br>אם תנסה להתיר את הסתירה בדברי רב, ותאמר כי דניאל בא ואסר את השמן, אבל העם לא קיבל את גזירתו ואחר כך באו תלמידי שמאי והלל וגזרו שנית, אם כך מהו פשר העדות של רב? הרי היה עליו לומר מיד כי תלמידי שמאי והלל גזרו ולא דניאל!                                                                                                                                                                                                                                                            |
| התרת הקושי בדברי רב                                                  | אלא, דניאל גזר עליו בעיר, ואתו אינהו וגזור אפילו בשדה.                                                                                                                                                                                               | משיבה הגמרא על מנת ליישב את דברי רב:<br>דניאל החיל את איסור השמן רק בעיר ואילו תלמידי שמאי והלל גזרו בי"ח דבר על כל המקומות, גם בשדה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| שאלה על עצם התרת השמן על ידי רבי יהודה הנשיא                         | ור' יהודה הנשיא היכי מצי למישארא תקנתא דתלמידי שמאי והלל?<br><br>והתנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמניין!                                                                                               | ממשיכה הגמרא ושואלת:<br>אם אמנם איסור השמן מקורו בגזירת י"ח דבר, כיצד יתכן כי רבי יהודה הנשיא ובית דינו יתירו את מה שאסרו בתקנה תלמידי שמאי והלל,<br>והרי למדנו במשנה (במסכת עדויות - בעמוד 7 בחוברת) כי אין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין שקדם לו, אם איננו גדול ממנו בחכמה ובמניין, והרי לא יתכן כי בית דינו של רבי יהודה הנשיא גדול יותר מבית דינם של תלמידי שמאי והלל?                                                                                                                               |
| שאלה נוספת על רבי יהודה הנשיא                                        | ועוד, הא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו, חוץ משמונה עשר דבר, שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו!                                                                                                     | והגמרא מוסיפה שאלה שניה:<br>הרי רבה בר בר חנה הביא שמועה מפי רבי יוחנן כי בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו (אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמניין) בכל נושא, אך בגזירות י"ח דבר אין שום אפשרות ביטול אפילו אם יבוא אליהו הנביא ובית דינו (שהוא ודאי גדול יותר מכל בית דין) וינסו לבטל את אחת מגזירות י"ח דבר אין שומעים להם!                                                                                                                                                                                    |
| תשובת הגמרא                                                          | אמר רב משרשיא: מה טעם? הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל, שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל,                                                                                                                                                                   | מתרץ רב משרשיא: מהו הטעם שגזירות י"ח דבר הן בלתי נתנות לביטול? – מכיוון שהן התפרסמו ונתקבלו על ידי רוב ישראל, אך איסור השמן כשלעצמו לא התפרסם והתקבל ברוב ישראל, ולכן אפשר לבטלו!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| סיכום – אישור הגמרא על תוקף ביטול איסור השמן, על ידי רבי יהודה הנשיא | דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וסמכו רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים:<br><b>אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה.</b> | כמו שאמר רבי שמואל בר אבא בשם רבי יוחנן: ישבו רבותינו (הכוונה לרבי יהודה הנשיא ובית דינו) ובדקו את איסור השמן והגיעו למסקנה כי האיסור לא התפרסם והתקבל ברוב ישראל. והחליטו לבטלו, בהסתמכם על דברי התנאים רבן שמעון בן גמליאל ורבי אלעזר בן צדוק, שאמרו כי אין גוזרים גזירה על הציבור אלא אם ברור כי רוב הציבור יכול לעמוד באותה גזירה. היות שבמקרה שלנו ברור שרוב הציבור איננו מקיים את גזירת איסור השמן כי איננו יכול לעמוד בה, הרי שאפשר לבטלה, בלי להתייחס כלל לשאלה מהו המקור לאיסור, או מי אסר את השמן. |

הפסוק הנזכר :

**וַיֵּשֶׁם דָּנִיֵּאל עַל לְבָבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּעַל בְּפִתְּבַג הַמֶּלֶךְ וַיִּבְיֶין מִשְׁתֵּי וַיִּבְקֶשׁ מִשַּׁר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּעַל:**

(דניאל פרק א פסוק ח)



## היתר שמן - תלמוד ירושלמי (עמוד 28)

מסכת עבודה זרה פרק ב הלכה ח דף מ"א עמוד ד/ה"ח

**מתני'.** אלו דברים של גוים אסורין ואין אסור הנאה, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, והפת, והשמן שלהן. רבי ובית דינו התירו בשמן. ושלקות, וכבשין שדרכן לתת לתוכן זין וחמץ, וטריט טריפה, וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו, והחילק, וקרט של חלתית, ומלח סלקונטית, הרי אלו אסורין ואין אסור הנאה:

### תלמוד:

א. מי אסר את השמן?

רב יהודה אמר: דניאל אסרו "וַיִּשָּׂם דָּנִיֵּאל עַל לְבוֹ וגו'"

ומי התירו?

רבי התירו ובית דינו.

בשלשה מקומות נקרא רבי יהודה הנשיא – רבותינו; בגיטין ובשמן ובסנדל

וקרו ליה - בִּי דִּינָא דְּשָׂרוּ מִיִּשְׁחָא

כל בית דין דשרו שלשה דברים נקרא בי דינא שרין

ב. אמר רבי יודן: בית דינו חלוק עליו בגיטין

מהו שתהא מותרת להינשא?

רבי חגיי אמר מותרת להינשא, רבי יוסי אמר אסורה להינשא

ג. רבי אחא רבי תנחום בר חייה בשם רבי חנינה ואמרי לה בשם ר' יהושע בן לוי:

שהיו עולין להר המלך ונהרגין עליו.

ד. יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין אשכח שמלאי הדרומי, ותיב דרש:

רבי ובית דינו התירו בשמן

ה. אמר שמואל: אבל רב לא קביל עליה מיכול

אמר ליה שמואל: אכול דלא כן אנא כתב עליך זקן ממרא

אמר ליה: עד דאנא תמן אנא ידע מאן ערר עליה - שמלאי הדרומי

אמר ליה: מר בשם גרמיה לא בשם רבי יודן נשיא, אטרח עלוי ואכל

ו. ר' יוחנן פָּעִי: ולא כן תנינן - שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו

**בחסמה ובמניין**, ורבי ובית דינו מתירין מה שאסר דניאל וחביריו?

רבי יוחנן כדעתיה, אמר ר' יוחנן: מקובל אני מרבי לעזר בי רבי צדוק שכל גזירה שבית דין גוזרין ואין

רוב ציבור מקבלין עליהן אינה גזירה,

בדקו ומצאו בגזירתו של שמן ולא מצאו שקיבלו רוב הציבור עליהן.

הפסוק הנזכר בטקסט:

**וַיִּשָּׂם דָּנִיֵּאל עַל לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּעַל בְּפִתְּבֹג הַמֶּלֶךְ וַיִּבְיֶין מִשְׁתֵּיו וַיִּבְקֹשׁ מִשַּׁר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּעַל:** (דניאל פרק א פסוק ח)

## הערות לירושלמי:

המשנה מבוארת ביחד עם הבבלי בעמוד 29. אמנם המשנה שהודפסה בירושלמי שונה במקצת אבל מוטב לא להקשות על התלמידים בנוסח שונה של המשנה.

- א. התלמוד מספר כי בשלושה מקומות קוראים לבית הדין של רבי יהודה הנשיא "רבותינו" ואלו הם: גיטין, שְׁמֶן וְסִנְדֵּל. וכינו אותו בית הדין דְּשָׁרוּ מִיִּשְׁחָא כלומר בית הדין שהתיר את השמן. כי כל בית דין שהתיר שלושה דברים זכה לשם "בֵּי דִּינָא דְּשָׁרְיָא" כלומר בית דין שמתיר שלושת הדברים שהתירו רבי ובית דינו הם: בגיטין – המשנה אומרת שאם אדם נותן גט לאשתו ובו תנאי שהגירושין יחולו לאחר שהוא ימות, הגט איננו תקף. רבי יהודה הנשיא ובית דינו תיקנו שהגט כן יהיה תקף. אלא שבמקרה זה בית הדין של רבי יהודה הנשיא חלוק עליו ואין הסכמה כללית לתקנה זו. בשמן – בסוגיה שלנו. בסנדל – על פי המשנה אם אישה הפילה עובר בצורת סנדל (פחוס כמו דג הסנדל) היא צריכה לשבת בטומאה. תיקן רבי יהודה הנשיא וקבע שרק אם יש לעובר צורת אדם יש לשבת עליו.
- ב. זהו קטע שמצוי בהרחבה במסכת גיטין ובו הפירוט למחלוקת של רבי יהודה הנשיא ובית דינו. המחלוקת היא האם לאישה שקבלה גט על תנאי מותר להינשא.
- ג. הר המלך הוא כנראה האזור ההררי שסביב ירושלים, התלמוד הבבלי מכנה אותו "טור מלכא". לאחר חורבן ירושלים בידי הרומאים (בשנת 70 לספירה) נאסר על היהודים להתקרב לירושלים ומשמעות הדבר היא שהר המלך היה "מחוץ לתחום" ליהודים. לעניין משמעות העלייה להר המלך והקשר לְשֶׁמֶן - שני פירושים.
1. דניאל ראה שהיהודים עולים להר המלך על מנת ללקט זיתים והם מסתכנים בנפשם, ולכן אסר את השמן. (כך מפרש ה"פני משה" אך זהו פירוש בעייתי כי דניאל חי בגלות בבל, ולכן לדעתי יש להעדיף את הפירוש השני)
  2. בימי רבי יהודה הנשיא, השלטון הרומי החזיק את כל כרמי הזיתים ואת תעשיית השמן, ולכן היהודים נאלצו להסתכן בעליה לשטח המלך, זוהי הסיבה שרבי יהודה הנשיא התיר את השמן של הגויים כדי שיפסיקו להסתכן בנפשם. צריך לזכור שבעת העתיקה כמעט אי אפשר להתקיים בלי שמן זית. לאכילה, לתאורה, לבישול, לקוסמטיקה ולרפואה.
- ד. בדיוק כמו בבבלי בשינוי השם בלבד. כאן רבי שְׁמֶלְאִי הדרומי לעומת רבי שְׁמֶלְאִי הלודאי בבבלי.
- ה. יש כאן נוסח שונה. בחוברת כתוב "מר שמואל אכל..." בעיקרון אין הבדל. הנקודה היא ששמואל סבור שמותר לאכול שמן של נכרים לאחר ביטול האיסור על ידי רבי יהודה הנשיא ובית דינו, ורב סבור שאסור. רבנו חננאל מביא נוסח תקיף יותר "אמר ליה שמואל: אכול משחא דארמאי ואי לא כתיבנא עליך זקן ממרא" זקן ממרא – ראו במסכת סנהדרין (עמוד 7 בחוברת) עד דאנא תמן – רב אומר שעוד בהיותו בארץ ישראל (תמן=שם) שמע שרבי שְׁמֶלְאִי הדרומי מסר את ההודעה, גם כאן כמו בבבלי נשמעת נימת זלזול בר' שְׁמֶלְאִי (אם כי בבבלי מזלזלים בכל אנשי לוד). אטרח עֲלֵי וּאֶכֶל – שמואל לחץ על רב עד שהסכים לאכול שמן של נכרים. הבבלי איננו מציין כי רב "נכנע" לשמואל בויכוח זה.
- ו. דומה לנוסח הבבלי.

## תקנות בני העיר - מתוך שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קפה (עמוד 29)

שאלת: אם רשאים הציבור לעשות תקנות והסכמות וגדרים ביניהם, ולקנוס ולענוש על הסכמותיהם, שלא מדין התורה, אם לא?  
תשובה:

- א. דבר ברור הוא, שהציבור רשאים לגדור ולתקן תקנות ולעשות הסכמות, כפי מה שיראה בעיניהם, והרי הוא קיים כדין התורה. ויכולים לקנוס ולענוש כל העובר בכל אשר יסכימו ביניהם, ובלבד שיסכימו בכך כל הציבור, באין מעכב.
- ב. וכן אם יסכימו כל בני מלאכה אחת שבעיר, כגון הטבחים והצבעים והספנים וכיוצא בהם, בענין מלאכתם, בהסכמה אחת. שכל חבורה שהם בני ענין אחד, הרי כעיר בפני עצמה. ואף על פי שלא הסכימו מדעת שאר בני העיר, ובלבד שיהיה בהסכמות אלו תלמיד חכם שבעיר, אם ישנו בעיר, או אדם חשוב שנתמנה פרנס על העיר. שאם יש תלמיד חכם או פרנס שנתמנה על הציבור, ועשו שלא מדעתם מדעתו, אין הסכמתם הסכמה.
- ג. כדגרסינן בפרק קמא דבבא בתרא (דף ט.): הנהו טבחי דאתנו בהדי הדדי, דכל דעביד ביומא דלא דיליה, לקרעוה משכיה. אזל חד, ועביד ביומא דחבריה, וקרעוה למשכיה. אזל קמיה דרבא. חייבינהו. איתיביה רב יימר בר שלמיה לרבא: "ולהציע על קיצתן". לא אהדר ליה, ולא מידי: אמר רב פפא: שפיר עבד, דלא אהדר ליה. הני מילי, דליכא אדם חשוב. אבל היכא אדם חשוב, לאו כל כמיניהו דמתנו.
- ד. ותניא בתוספתא דמסכת בבא מציעא (פרק י"א הלכה כ"ג): כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספר תורה ורשאים בני העיר להתנות על השערים, ועל המידות, ועל שכר הפועלים. רשאים לעשות קיצתן. רשאים בני העיר לומר: כל מי שייקרא אצל פלוני, כל מי שייקרא אצל מלכות, יהא נותן כך וכך. וכל מי שתקעה בהמתו בין הזרעים יהא נותן כך וכך. רשאים לעשות קיצתן.
- ה. סוף דבר, כל בני חבורה אחת, הרי הם כבני עיר אחת בפני עצמה, לכלל דברים אלו. וכן כל ציבור וציבור, רשאים לעשות לעצמן כן, ולקנוס ולענוש שלא מדין התורה, וכמו שכתבנו. וכמו שנזכר בגמרא בפרק קמא דבבא בתרא, ובתוספתא דבבא מציעא. וכן נהגו בכל קהלות הקדש, ולא נסתפק אדם בזה מעולם.

תרגום ופירוש לקטע הגמרא בסעיף ג. (בסוגריים – נוסח הדפוס)

הנהו (ביתרי) טבחי דאתנו (דעבדי עניינא) בהדי הדדי, דכל (מאן) דעביד ביומא דלא דיליה (דחבריה), לקרעוה (נקרעוה) למשכיה.

היו בעיר (שני) שוחטים שחילקו את ימי העבודה והחליטו כי מי שישחט בהמה ביום שאין זה תורו לשחוט, יענישו אותו בכך שיקרעו את העור של הבהמה שקיבל כשכר העבודה עבור השחיטה.

אזל חד (מנניהו) ועביד ביומא דחבריה, וקרעוה למשכיה.  
הלך אחד השוחטים ושחט בהמה ביום שלא היה אמור לשחוט, וקרעו לו את העור שקיבל.

אזל קמיה (אתו לקמיה) דרבא. חייבינהו (רבא לשלומי).  
הלך אותו שוחט ותבע את השוחטים שקרעו לו את העור, בפני הדיין רבא. רבא פסק שהשוחטים חייבים להשיב לו את שווי העור שקרעו.

איתיביה רב יימר בר שלמיה לרבא: "ולהציע על קיצתן".

שאל רב יימר בר שלמיה את רבא: מדוע אתה פוסק נגד השוחטים? הרי הם קבעו תנאי על פי ההלכה שלמדנו בבבלי, "ולהציע על קיצתן" כלומר, מותר היה לשוחטים לקבוע גם את התנאי וגם את העונש!

**לא אהדר ליה (רבא), ולא מידי:**  
רבא לא ענה דבר לרב יימר.

**אמר רב פפא: שפיר עבד, דלא אהדר ליה (מידי).**  
מעיר רב פפא: יפה עשה רב שלא השיב!

**הני מילי, (היכא) דליכא אדם חשוב, אבל היכא (דאיכא) אדם חשוב, לאו כל כמיניהו דמתני.**  
הלכה זו, שמותר לבעלי המקצוע לקבוע תנאים ועונשים, היא תקפה רק בעיר שאין בה אדם חשוב (הכוונה לתלמיד חכם) אבל בעיר שיש בה תלמיד חכם, בעלי המקצוע חייבים לקבל את אישורו לפני הפעלת התקנה. מכך אנחנו מבינים כי רבא כעס על השוחטים שלא באו לקבל את אישורו לפני שהחלו להפעיל את התורנות ואת הענישה.

## הנהגת הקהילה - שו"ת הרשב"א חלק ז סימן ת"נ (עמוד 30)

- א. שבעה טובי העיר המוזכרים בכל מקום אינם ז' אנשים המובחרים בחכמה ובעושר וכבוד אלא ז' אנשים שהעמידום הצבור פרנסין סתם על עניניהם והם כאפטורפסין עליהם.
- ב. ואין צורך לפרנסין אלו אלא לדברים שיש קדושה בבית הכנסת ורחבה של עיר ובאותם המוזכרים בגמרא שאם מכרו הפרנסין במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שכרא - רשאין.
- ג. ובתוספתא קורא אותם פרנסין, דתניא התם: (תוספתא מגילה פרק ג' הלכה א')
- ד. ר' מנחם בר' יוסי אומר בני העיר שמכרו בית הכנסת לא יקחו את הרחבה. אמר ר' יהודה במה דברים אמורים בזמן שלא התנו עמהם פרנסי העיר, אבל התנו עמהם פרנסי העיר רשאין לשנותם לכל דבר שירצו.
- ה. ואם תימא אם פרנסין ידועים הם, למה לי שבעה.
- ו. זאת בירושלמי שאלוה דגרסינן התם: ג' של בית הכנסת בבית הכנסת, ז' מבני העיר כבני העיר. ושאלו במה אנו קיימין אם בשקבלו עליהם אפי' אחד ואם בשלא קבלו עליהם אפילו כמה, אלא אם כן קיימין בסתם.
- ז. פירוש אם בשקבלו עליהם בני העיר כל מה שיעשו הז' במכר זה אפילו אחד נמי, ואם בשלא קבלו עליהם אפילו היו כמה אין ממכרם ממכר, והעמידוהו בסתם. כלומר, בשהעמידו עליהם ז' פרנסים בסתם לפקח על עסקי צבור.
- ח. והילכך, כשהם ז' יש להם רשות בכל דבר כאלו עשו כן כל בני העיר אף על פי שלא העמידו אותם על דבר זה, אבל פחות משבעה אין להם יפה להיותם ככל בני העיר, עד שיקחו רשות בפירוש מבני העיר. זכר לדבר שבעה רואי פני המלך.

הפסוק הנזכר: **וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרְאֵי פְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בְּעִיר** (ירמיהו פרק נב)

## פרק ג – כוח בית דין

### הפֿקֿר כְּלָאִים - משנה מסכת שקלים פרק א (עמוד 32)

#### משנה א

בְּאֶחָד בְּאֶדְרֵי מִשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים וְעַל הַכְּלָאִים.  
בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ קוֹרִין אֶת הַמַּגְלָה בְּכַרְפִּין, וּמִתְקִינִין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הַרְחֻבּוֹת וְאֶת מִקְוֹת הַמַּיִם,  
וְעוֹשִׂין כָּל צֶרְכֵי הָרִבִּים, וּמְצִינִין אֶת הַקְּבָרוֹת, וְיוֹצֵאִין אֶף עַל הַכְּלָאִים:

#### משנה ב

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמְשַׁלְּכִין לַפְּנִיָּהּ.  
מִשְׁרָבוֹ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, הָיוּ עוֹקְרִין וּמְשַׁלְּכִין עַל הַדְּרָכִים, הַתְּקִינוּ שֶׁיְהִי מִפְּקִירִין כָּל הַשָּׂדֶה כְּלָה:

### הפֿקֿר כְּלָאִים - תוספתא מסכת שקלים (ליברמן) פרק א (עמוד 32)

#### הלכה א

בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצֵאִין וּמִתְקִינִין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הַרְחֻבּוֹת שְׁחוֹלְחָלוּ בִּימֹת  
הַגִּשְׁמִים פֶּרֶק לְמוֹעֵד סֶמֶךְ לְעוֹלֵי רַגְלִים כְּדֵי שֶׁיְהִי מוֹתְקִינִין בְּשִׁלְשָׁה רַגְלִים אֵילוּ

#### הלכה ב

בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצֵאִין וְחוֹפְרִין בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעֲרוֹת וּמִתְקִינִין אֶת הַמִּקְוֹת וְאֶת  
אֲמַת הַמַּיִם.  
כָּל מְקוֹה שִׁישׁ בּוֹ אַרְבַּעִים סָאָה כֹּשֶׁר לְהַקְוֹת עָלָיו וְשֹׁאֵין בּוֹ אַרְבַּעִים סָאָה מִמְּשִׁיכִין לוֹ אֶמֶת  
הַמַּיִם וּמְשַׁלְּמִין לוֹ אַרְבַּעִים סָאָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כֹּשֶׁר לְהַקְוֹת עָלָיו.

#### הלכה ג

בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצֵאִין וּמִפְּקִירִין אֶת הַכְּלָאִים שֶׁהִפְקֵר בֵּית דִּין הִפְקֵר וּפְטוֹר מִן  
הַמַּעֲשָׂרוֹת  
מֵצֵא כְּלָאִים בְּכֶרֶם מוֹתֵר מִשּׁוּם גָּזֵל וּפְטוֹר מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת, בְּשֵׁדָה אֲסוּר מִשּׁוּם גָּזֵל וְחַיִּיב  
בַּמַּעֲשָׂרוֹת

#### הלכה ד

בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצֵאִין וּמְצִינִין מְקוֹם הַטְּמֵאָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָרִבִּים נִתְקָלִין בּוֹ.

### הפֿקֿר - תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק א הלכה ב (עמוד 32)

תַּנִּי אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹקְרִין וּמְשַׁלְּכִין לַפְּנִיָּהּ וְהָיוּ שְׁמִיחִין שְׁתֵּי שְׁמֻחוֹת אַחַת שֶׁהָיוּ  
מִנְּכָשִׁין שְׁדוּתֵיהֶן וְאַחַת שֶׁהָיוּ נִהְיִין מִן הַכְּלָאִים.  
מִשְׁרָבוֹ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה הָיוּ מְשַׁלְּכִין עַל הַדְּרָכִים, אֶף עַל פִּי כֵּן הָיוּ שִׁמְחִים שֶׁהָיוּ מִנְּכָשִׁין שְׁדוּתֵיהֶן.  
הַתְּקִינוּ שֶׁיְהִי מִבְּקִירִין אֶת כָּל הַשָּׂדֶה.  
מִנִּיין שֶׁהִבְקֵר בֵּית דִּין הִבְקֵר?

כְּתִיב: וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֵׁת הַזִּמִּים כְּעֶצֶת תְּשָׁרִים וְהַזְקָנִים יִתְּרֵם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבְדֹּל מִקְּהָל  
הַגּוֹלָה: (עזרא י"ח)

מִנִּיין שֶׁהָיָה פְטוּרָה מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת?

רַבִּי יוֹנָתָן בְּרִיהַ דְּרַבִּי יִצְחָק בְּרַחֲמָא שָׁמַע לֵה מִן הָדָא: אֵין מַעֲבְרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא בְּשִׁבְעִית וְלֹא  
בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וְאִם עִיבְרוּהָ הָרִי זֹו מַעֲבֹרֶת.  
וְחֹדֶשׁ אֶחָד שֶׁהוּא מוֹסִיף לֹא פְטוֹר מִמַּעֲשָׂרוֹת הוּא?

## הר הבית - משנה מסכת מידות פרק א משנה ב (עמוד 33)

איש הר הבית היה מחזיר על כל משמר ומשמר, ואבוקות דולקין לפניו, וכל משמר שאינו עומד, אומר לו איש הר הבית: שלום עליך!  
נכר שהוא ישן, חובטו במקלו. ורשות היה לו לשרוף את פסותו.  
והם אומרים מה קול בעזרה? קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין, שישן לו על משמרו.  
רבי אליעזר בן יעקב אומר, פעם אחת מצאו את אחי אמא ישן, ושרפו את פסותו:

## השמיטה בתורה (דברים פרק ט"ו)

(א) מקצץ שבע שנים תעשה שמטה:  
(ב) וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה:  
(ג) את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:  
(ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא:  
(י) נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתיבתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך:  
(יא) כי לא תחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך לאחיד לעניך ולאבליך בארצך:

## פרוזבול - משנה מסכת שביעית פרק י (עמוד 33)

### משנה ב

... המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לבית דין, אינן משמטין:

### משנה ג

פרוזבול, אינו משמט.  
זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' (דברים טו), התקין הלל פרוזבול:

### משנה ד

זהו גופו של פרוזבול:  
מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה. והדינים חותמין למטה, או העדים:

## פרוזבול - תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק י הלכות א-ב (עמוד 33)

ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך פרט למה שיש לאחריך תחת ידיך  
ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבית דין

מיכן סמכו לפרוזבול שהוא מן התורה.  
ופרוזבול דבר תורה? כשהתקין הלל, סמכוהו לדבר תורה.

אמר ר' חונה: קשייתה קומי רבי יעקב בר אחא - כמאן דאמר: מעשרות מדבר תורה.  
והלל מתקין על דבר תורה?  
אמר רבי יוסי: וכי משעה שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצות התלויות בארץ? והשמט כספים נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ, דבר תורה!  
חזר רבי יוסי ואמר: וזה דבר השמטה שמוט

דתני: **וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט**  
 רבי אומר: שני שמיטין הללו שמיטה ויובל.  
 בשעה שהיובל נוהג - שמיטה נוהגת דבר תורה, פסקו היובילות שמיטה נוהגת מדבריהן.  
 אימתי פסקו היובילות? **ישביה** בזמן שיושביה עליה לא בזמן שגלו מתוכה!  
 היו עליה אבל היו מעורבין שבט יהודה בבנימן ושבט בנימן ביהודה יכול יהו היובילות נוהגין?  
 תלמוד לומר: **ישביה** - לכל יושביה!  
 נמצאת אומר: כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובילות.

## הפסוק הנזכר:

**וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָזְתּוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ: (ויקרא כ"ה י')**

## פרוזבול - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמודים א-ב (עמודים 34-35)

| כותרות                 | התלמוד                                                                                                                                                                                                                                | תרגום והארות                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| שאלה על הלל            | ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא?                                                                                                                                                                         | שואלת הגמרא: כיצד ייתכן שהתורה מצווה ששנת השביעית תִּשְׁמַט, והלל התקין שלא תִּשְׁמַט?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| תשובת אביי             | אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא;                                                                                                                                                                                                 | אומר אביי שמדובר בשנת שביעית בימיו, כלומר בתקופת הגלות, והוא נסמך על דברי רבי יהודה הנשיא.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| הברייתא של רבי         | דתניא, רבי אומר: <b>וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט</b> - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים, ותקינו רבנן דתשמט זכר לשביעית. | רבי דורש את הביטוי בפסוק: <b>וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט</b> ... הדרשה מתבססת על הכפילות - <b>שמיטה שמוט</b> . רבי למד שהתורה מחייבת את שתי השמיטות יחד, שמיטת קרקע ושמיטת כספים. בזמן ששמיטת קרקע תקפה, גם שמיטת הכספים תקפה, ובזמן הגלות כששמיטת הכספים איננה תקפה גם שמיטת הכספים איננה מצוות עשה מן התורה, אך חכמים קבעו ששמיטת כספים כן תתבצע - זכר לשנת השביעית. מסקנה: שמיטת כספים בימינו היא מצווה מחכמים ולא מן התורה. |
| סיבת התקנה             | ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוזבול.                                                                                                                                                                              | הלל ראה שבני העם אינם מלווים אחד לשני לפני השמיטה ולכן התקין פרוזבול על מנת לעודד את העשירים להלוות לעניים ללא חשש.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| שאלה על חכמים          | ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינו רבנן דתשמט?                                                                                                                                                                         | שואלת הגמרא: כעת כשאנחנו יודעים ששנת השמיטה איננה מן התורה בזמן הזה, כיצד ייתכן שחכמים התקינו ששנת השמיטה כן תהיה בתוקף? הרי תקנה זו גורמת לגזל של המלווים שאינם מקבלים את כספם חזרה?                                                                                                                                                                                                                                                 |
| תשובת אביי             | אמר אביי: שב ואל תעשה הוא.                                                                                                                                                                                                            | לדעת אביי אין מדובר כאן על גזל כיון שאין זו תקנה של "קום עשה" במפגיע, אלא תקנה של "שב ואל תעשה" ורש"י מסביר שניסוח כזה (תקנה פאסיבית) מאפשר עקירת דבר מן התורה.                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| תשובת רבא              | רבא אמר: הפקר בית דין היה הפקר.                                                                                                                                                                                                       | רבא חולק על אביי ואומר שגם לתקנה אקטיבית יש תמיכה מן המקרא, כי מה שבית דין מפקיר הוא הפקר.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| רבא מסתמך על שני תנאים | דאמר רבי יצחק: מנין שהפקר בית דין היה הפקר?                                                                                                                                                                                           | רבי יצחק ורבי אליעזר מסכימים כי מותר לבית הדין להפקיר רכוש, הם חולקים רק על המקור ממנו נלמדת הלכה זו. רבי יצחק לומד את ההלכה מספר עזרא.                                                                                                                                                                                                                                                                                               |

| כותרות          | התלמוד                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | תרגום והארות                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                 | <p>שנאמר: וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לְשִׁלְשֶׁת הַיָּמִים פְּעֻצַת הַשָּׁרִים וְהַזְקִנִים יָחֹרֵם כָּל רִכּוּשׁוֹ וְהוּא יִבְדֹּל מִקְהַל הַגּוֹלָה: (עזרא י' ח')</p> <p>רבי אליעזר אמר, מהכא: אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיִהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת וְגו' (יהושע י"ט)</p> <p>וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו.</p> | <p>עזרא מצווה את כל העם להשתתף בכינוס וקובע שמי שלא יגיע, רכושו יוחרם. מכאן שיש כוח ביד בית הדין להפקיע רכוש.</p> <p>רבי אליעזר לומד את ההלכה מספר יהושע. הפסוק מתאר את חלוקת הנחלות לבני ישראל, את החלוקה ביצעו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות.</p> <p>שואלת הגמרא: מה ענין ראשים אצל אבות? ומשיבה: כמו שהאב יכול להנחיל את רכושו לבניו על פי רצונו, כך גם ראשי העם יכולים לעשות כך.</p> <p>המסקנה זהה – יש רשות להפקיע רכוש.</p> |
| שאלה על התקנה   | איבעיא להו: כי התקין הלל פרוסבול - לדריה הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקין?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | נשאלה שאלה לחכמים: כאשר התקין הלל את הפרוזבול, האם הוא התקין זאת לדורו בלבד או שמא התקין גם לדורות בעתיד?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| בירור           | למאי נפקא מינה?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | מה יוצא מזה? כלומר, מדוע זה חשוב לדעת?                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| תשובה לבירור    | לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי?                                                                                                                                                                                                                                                                   | התשובה חשובה לצורך הביטול של התקנה. כי אם הלל התקין לדורו – נוכל לבטל את התקנה, אך אם הלל התקין גם לדורות שיבואו, לא נוכל לבטלה כי הרי אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין! ומה יהיה אפוא במקרה של תקנה לדורות - האם נוכל לבטל?                                                                                                                                                                 |
| תשובה ראשונה    | תא שמע: דאמר שמואל: לא כתבינן פרוסבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא; ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו!                                                                                                                                                                                                                                                                                           | בוא ושמע: שמואל פסק כי אין כותבים פרוזבול בכל בית דין אלא רק בבית דין גדול וחשוב כמו בסורא ובנהרדעא. ואם תאמר שהלל התקין גם לדורות הבאים, הרי אפשר היה לכתוב בכל בית דין. מסקנה אפשרית – הלל התקין את הפרוזבול רק לבני דורו.                                                                                                                                                                                                             |
| תשובה שניה      | דחיית המסקנה – אולי הלל התקין מלכתחילה את התקנה רק לבתי דין גדולים שיש בידם סמכות להפקיע ממון כמו בית הדין שלו עצמו או כמו בית הדין של רב אמי ורב אסי, אבל התקנה מלכתחילה לא חלה על בתי דין קטנים.                                                                                                                                                                                                                                   | דחיית המסקנה – אולי הלל התקין מלכתחילה את התקנה רק לבתי דין גדולים שיש בידם סמכות להפקיע ממון כמו בית הדין שלו עצמו או כמו בית הדין של רב אמי ורב אסי, אבל התקנה מלכתחילה לא חלה על בתי דין קטנים.                                                                                                                                                                                                                                       |
| תשובה על שמואל  | תא שמע: דאמר שמואל: הא פרוסבלא - עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטליניה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | בוא ושמע: אמר שמואל – הפרוזבול הזה הוא עלבון לדיינים! אם יהיה בידי כוח, אבטל אותו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| תשובה           | אבטליניה? והא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין! הכי קאמר: אם איישר חיל יותר מהלל אבטליניה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                | כיצד אומר שמואל שיבטל את הפרוזבול? הרי אין בית הדין של שמואל יכול לבטל את דברי בית הדין של הלל שהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין! שמואל התכוון לומר כך: אילו היה לי כוח יותר מהלל – הייתי מבטל את הפרוזבול. כלומר, אפשר להבין מכך שהתקנה שרירא וקיימת גם בימי האמוראים.                                                                                                                                                                        |
| שאלה על רב נחמן | ורב נחמן אמר: אקיימנה. אקיימנה? הא מיקיים וקאי!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | רב נחמן אמר (ההיפך משמואל) אילו היה לי כוח, הייתי מקיים את התקנה. תוהה הגמרא: הלוא התקנה קיימת?!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| תשובה           | הכי קאמר: אימא ביה מילתא, דאף על גב דלא כתוב - ככתוב דמי.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | תשובה: כך התכוון רב נחמן לומר – אילו היה לי כוח הייתי קובע שכל הלוואה תיחשב כאילו יש לה שטר פרוזבול אפילו אם הוא לא נכתב במפורש. למעשה רב נחמן תומך למעשה בביטול שמיטת הכספים.                                                                                                                                                                                                                                                           |



## הפקעת קידושין - משנה מסכת גיטין פרק ד (עמוד 36)

### משנה א

השולח גט לאשתו והגיע בשליח, או ששלח אחריו שליח ואמר לו, גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל.

קדם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח ואמר לה גט ששלחתי לך בטל הוא, הרי זה בטל. אם משהגיע הגט לידה, שוב אינו יכול לבטלו:

### משנה ב

בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו. התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושין כן, מפני תקון העולם.

.....

## הפקעת קידושין - תוספתא מסכת גיטין פרק ג הלכה ג (עמוד 36)

קדם אצל אשתו או ששלח אצלה שליח, אמר לה: "גט ששלחתי לך אי איפשי שתתגרשי בו" - הרי זה בטל. בראשונה, היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו. אם בטלו – מבטל, דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין יכול לבטלו ולהוסיף על תנאו.

## הפקעת קידושין - תלמוד ירושלמי מסכת גיטין פרק ד הלכה ב (עמוד 36)

| כותרות                                              | התלמוד הירושלמי                                                                                                                                                                                                                                                                              | תרגום והארות                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| מחלוקת בדברי ריש לקיש                               | <b>מפני תקון העולם</b><br>אמרין בשם ריש לקיש: שלא תבוא לידי ממזרות<br>ואמרין בשם ריש לקיש: שלא תהא יושבת עגונה                                                                                                                                                                               | התלמוד מביא שתי דעות של ריש לקיש, באשר לכוונת רבן גמליאל הזקן כשקבע את התקנה וסמך אותה על "מפני תיקון העולם".<br>דעה ראשונה: למנוע ממזרות<br>דעה שנייה: למנוע עגינות                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| הדגמה לדעה השנייה                                   | מאן דאמר שלא תהא יושבת עגונה, סבורה שביטל והוא לא ביטל ונמצאת יושבת עגונה                                                                                                                                                                                                                    | תיקון העולם מתבטא כאן במניעת עגינות. האשה קיבלה גט אבל מסיבה כלשהי חשבה שבעלה ביטל אותו. הבעל לא ביטל והאשה נותרת עגונה.<br>התקנה מונעת מצב כזה שהרי אין אפשרות לבטל גט ולכן האשה לא תחשוב שבעלה יבטל אותו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| הדגמה לדעה הראשונה                                  | ומאן דאמר שלא תבוא לידי ממזרות סבורה שלא ביטל והוא ביטל והיא הולכת ונישאת בלא גט ונמצאו בניה באין לידי ממזירות<br>סבורה שביטל והוא לא ביטל ובא אחר וקידשה תופסין בה קידושין והיא סבורה שלא תופסין בה קידושין והיא ממתנת עד שימות בעלה הראשון והיא הולכת ונישאת ונמצא בניה באין לידי ממזירות. | תיקון העולם מתבטא כאן במניעת ממזרות. דוגמא אחת: האשה קיבלה גט וחשבה שהבעל לא ביטל אותו, אך הבעל כן ביטל ולמעשה האשה נשואה. היא הלכה ונישאה לבעל חדש וילדיה ממזרים כיוון שהיא נשואה לבעל הראשון.<br>דוגמא שנייה: האשה קיבלה גט וחשבה שבעלה ביטל אותו אך הוא לא ביטל. האשה נישאת לבעל חדש תוך שהיא מאמינה בלבה שהיא עדיין נשואה לראשון. היא ממתינה למות בעלה הראשון, היא נוטשת את בעלה השני בטענה שלמעשה מעולם לא היתה נשואה לו ונישאת לבעל שלישי. ילדיה מבעל זה יהיו ממזרים כיוון שהיא נשואה כדן לבעלה השני. |
| חיזוק לדעה הראשונה                                  | אמר רבי מנא: סלקית לשיירא ושמעית לרבי יעקב בר אחא ורבי אימי בשם ריש לקיש, שלא תבוא לידי ממזירות                                                                                                                                                                                              | מספר רבי מנא שנסע בשיירה ושמע את רבי יעקב בר אחא ואת רבי אמי אומרים כי נימוקו הנכון של ריש לקיש היה הראשון – חשש ממזרות.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| למעשה אין הבדל בין שתי הדעות                        | אמר רב הונא; אפילו כמאן דאמר שלא תהא יושבת עגונה אית ליה שלא תבוא לידי ממזירות.                                                                                                                                                                                                              | רב הונא מציין כי גם מי שמקבל את הדעה השנייה של עגינות, חושש מפני ממזרות ולכן אין הבדל מהותי בין שתי הדעות.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| מחלוקת רבי ורשב"ג                                   | עבר וביטלו - נישמענה מן הדא.<br><br>אם ביטלו הרי זה מבוטל דברי רבי,<br><br>רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו יכול לבטלו ולא להוסיף על תנאו                                                                                                                                                      | רבי יהודה הנשיא ורשב"ג (אביו) חולקים בשאלה מה הדין במקרה שהגט עבר ואחר כך הבעל ביטלו, לאחר תקנת ר"ג הזקן.<br>לדעת רבי הגט מבוטל למרות התקנה, שהרי מן התורה האיש מגרש לרצונו וזכותו לבטל.<br>ולדעת רשב"ג האיש איננו יכול לשנות דבר בגט לאחר שליחתו כיוון שהוא עובר על תקנת ר"ג הזקן.                                                                                                                                                                                                                         |
| מסקנת התלמוד - יש בידי חכמים כוח לעקור דבר מן התורה | יאות אמר רבן שמעון בן גמליאל, מאי טעמא דרבי?<br>דבר תורה הוא שיבטל והן אמרו שלא ביטל ודבריהן עוקרין דברי תורה!<br><br>וכי שמן על זיתים, וענבים על היין לא תורה הוא שיתרום מפני גזל השבט - והן אמרו שלא יתרום! ולא עוד אלא שאמרו עבר ותרם אין תרומתו תרומה!                                   | התלמוד סבור שדעתו של רשב"ג נכונה יותר, על מה אם כן מסתמך רבי?<br>הוא מסתמך על כך שהתורה מתירה לבטל, ואם כך, האם יתכן שחכמים עוקרים דבר מן התורה?<br>התלמוד מביא הוכחה ממקום אחר שאכן לחכמים יש כוח לעקור דבר מן התורה.<br>על פי התורה הדין הוא שמותר לאדם לתרום תרומה לכהן, זיתים במקום שמן וענבים במקום יין. חכמים קבעו שאסור מפני שכך הכהן מפסיד. ויותר מכך, חכמים (בית הלל) קבעו שגם אם האדם תרם כבר, תרומתו איננה מועילה.<br>מסקנה – יש בידי חכמים כוח לעקור דבר מן התורה (בניגוד לעמדת רבי).           |

## הפקעת קידושין - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לג עמוד א (עמוד 37)

תנו רבנן: בטלו - מבטל, דברי רבי;  
רשב"ג אומר: אינו יכול לא לבטלו ולא להוסיף על תנאו, שאם כן, מה כח בית דין יפה?  
ומי איכא מידי דמדאורייתא בטל גיטא, ומשום מה כח בית דין יפה שרינן אשת איש לעלמא?  
אין! כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה.

### רש"י

בטלו - לאחר תקנת ר"ג בפניו ד'.  
מבטל - לאף על גב דעבר אתקנתא בטל שליחותא.  
להוסיף על תנאו - אם היה זו שום תנאי.  
מה כח ד' - של תקנת ר"ג יפה אם דבריהן בטלים ע"י זה.  
דמדאורייתא בטל גיטא - שהרי לא בא לידה וזה ביטל את השליח מהיותו שלוחו לגירושין.  
לדעתא דרבנן מקדש - להיות קדושין חלון כדת משה וישראל שהנהיגו חכמי ישראל והרי הם אמרו  
שיפקיעו כל קדושין שבישראל על ידי גט כזה הילכך פקעי שעל מנת כן קידשה.

### ביאור

זוהי סוגיית הבבלי, המקבילה לסוגיית הירושלמי בעמוד הקודם.  
הברייתא מביאה את מחלוקת רבי ורשב"ג ומביאה גם את נימוקו של רשב"ג לעמדתו.  
רשב"ג אומר שהבעל אינו יכול לבטל את הגט ואף אינו יכול לשנות אותו כי אם יעשה כך, מה כוחו של  
בית הדין של רבן גמליאל הזקן - יפה? הרי ר"ג הזקן התקין תקנה וכעת בא בית דין אחר ומבטל אותה?  
חשוב מאוד לציין כי רבי איננו תומך בביטול תקנת סב סבו רבן גמליאל הזקן, הוא מסכים שאסור  
לאדם לבטל גט כי הדבר יגרור בעיות קשות.  
אך השאלה היא - מה קורה כשאדם הלך ובכל זאת ביטל גט למרות האיסור.  
לדעת רשב"ג - רשאים חכמים להפקיע את הנישואין  
לדעת רבי - האיש עבר על דברי חכמים אבל אין מה לעשות, הגט בטל.  
הגמרא מחריפה את הבעיה ושואלת. ומי איכא מידי - האם קיים כזה דבר, שמהתורה מותר לבעל לבטל  
את הגט, ובאים חכמים ובנימוק של "כוח בית דין יפה" עוקרים דבר מהתורה ומתירים אשת איש  
להינשא לאדם אחר?  
תשובת הגמרא - אין = כן. כי כל אדם המקדש אישה עושה זאת על דעת בית הדין ("כדת משה  
וישראל") וכיוון שהבעל נתן כוח לבית הדין במעמד הקידושין, מותר לבית הדין להשתמש בכוח זה  
להפקיע את הקידושין.

## הפקעת קידושין - תוספות, ד"ה ואפקיעינהו, גיטין ל"ג ע"א (עמוד 38)

מבוא : ראינו בתלמוד כי אם אדם שולח גט לאשתו ואחר כך מבטל אותו, האישה נשארת אשתו על פי דין התורה, אבל חכמים משתמשים בסמכותם להפקיע קידושין והם מפקיעים את הקידושין למפרע, כלומר הם יוצרים מצב משפטי שעל פיו האישה מעולם לא הייתה נשואה לבעל הזה. בעלי התוספות מעלים כמה שאלות נוקבות לגבי הפקעת הקידושין, ובסוף רבנו תם פותר את הסבך.

### מושגים

התראת ספק : שאף אם לא יציית המותר, עדיין באותה שעה הדבר ספק אם עבר עברה. אישה שזינתה : אשת איש שקיימה יחסים עם אדם זר, בעלה חייב לגרשה. ואם האישה עשתה את המעשה אחרי שהתרו בה ובפני שני עדים, עונשה מוות על פי התורה. ממזרים : ילדים שנולדו כתוצאה מביאה אסורה, כגון אשת איש שלא מבעלה או מגילוי עריות. נזיר : אדם שנודר נדר להיות נזיר. הוא חייב להתנזר מיין, תספורת וגילוח וטומאת מת. אם הוא עובר על אחד מאלה בשוגג הוא מביא קרבן ומתחיל את נזירותו מהתחלה, אם הוא עובר בזדון, עונשו מלקות.

### לעיון נוסף : אנציקלופדיה תלמודית כרך יג, [חזקה ב (דמעיקרא)] טור תקסד

כיוצא בו כתבו ראשונים בנזיר שהיה שותה יין והתרו בו, שלוקה ואין אומרים התראת ספק היא זו, שמא ישאל על נזירותו, לפי שאנו מעמידים אותו על החזקה שהוא נזיר עכשיו, וכן אשת איש שזינתה והתרו בה נהרגת ואין זו התראת ספק שמא ישלח לה הבעל גט ויבטלנו שלא בפני השליח ויפקעו הקידושין למפרע, לפי שמעמידים אותה על חזקתה שהיא עכשיו נשואה, אף על פי שאם ישאל הנזיר לחכם, יעקור הנדר למפרע, וכן אם ביטל הגט יתעקרו הקידושין למפרע.

| כותרות                       | התוספות                                                                                                                                                                                                                        | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| א. ציטוט מהתלמוד             | ואפקעינהו רבנן לקידושין מינה                                                                                                                                                                                                   | התוספות כדרכם פותחים את הדיון בציטוט "דיבור המתחיל" מן התלמוד.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| ב. רבנו שמואל מציג בעיה      | הקשה הרב רבינו שמואל: אם כן יחפה על בת אחותו, וכשיבואו עדים שזינתה, ישלח לה גט ויבטל שלא בפני שליח, ופקעי קידושין - ונמצא שהיא פנויה.                                                                                          | שואל רבנו שמואל מבעלי התוספות: אם אמנם יכולים חכמים להפקיע את הנישואין, יכול לקרות המצב הבא: אדם נשא לאישה את בת אחותו. האישה זינתה ואזי היא חייבת מיתה. הבעל, מתוך רצון לשמור על כבוד משפחת אחותו, ישלח גט לאשתו מיד כשיבואו העדים להעיד כי זינתה, אחר כך יבטל את הגט שלא בפני השליח, ואז בית הדין יפקיע את הקידושין. התוצאה תהיה שהאישה איננה מגורשת אלא מעולם לא הייתה נשואה וכמובן שבמצב זה איננה חייבת מיתה.                                                                                                                                                                                              |
| ג. רבנו יצחק משיב            | ואומר רבינו יצחק דלא קשה, דאין לחוש אלא קשמתה עליה שלא כדין, אבל הכא - כדין קשמתה, ומן התורה פטורה.                                                                                                                            | משיב רבנו יצחק כי אין צורך לחשוש מאפשרות כזאת. צריך לחשוש רק אם הבעל מחפה על אשתו שלא כדין, אבל כאן הוא מחפה עליה כדין ואין מקום לחשש, האישה פטורה (מעונש) על פי דין התורה. במילים אחרות – התוספות "מכשירים" את התרגיל שעושה הבעל הנבגד ואשתו איננה נענשת למרות שנקצפה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| ד. רבנו שמואל שואל שאלה שניה | ועוד הקשה רבינו שמואל, דהכי מחייבין לעולם מיתה אשת איש שזינתה? והא התראת ספק היא, דשמא ישלח לה גט – ויבטלנו!                                                                                                                   | על מנת להוציא לפועל גזר דין מות צריך להוכיח במשפט כי האישה קיבלה התראה שלא תיזנה. שאלתו השנייה של רבנו שמואל היא: אם אמנם אפשר להפקיע נישואין, איזו משמעות יש להתראה? הרי בכל מקרה הבעל יכול לגרום להפקעת הנישואין ואז מסתבר כי ההתראה איננה אמיתית כיוון שהיא "התראת ספק"!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| ה. רבנו שמואל שואל שלישית    | ועוד, יכולין ממזרים ליטרה                                                                                                                                                                                                      | שאלה נוספת של רבנו שמואל: בשיטה זו של הפקעת נישואין אפשר לטהר ממזרים?! שכן אם אישה מביאה ילד ממזר לעולם, יפקיעו חכמים את הקידושין למפרע ואז המצב המשפטי הוא שהאישה מעולם לא הייתה נשואה לבעלה, וכמובן שהילדים הם "בני פנויה" ולא ממזרים!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| ו. משיב רבנו תם לשאלה השניה  | ואומר רבינו תם, דכי האי גונא לא הוי התראת ספק, דאזלין בתר רובא, ורוב אין מגרשין נשותיהן, וכששולחין גט אין מבטלין                                                                                                               | עונה רבנו תם (רבי יעקב בן מאיר נכדו של רש"י) זה איננו מקרה רגיל של התראת ספק, כיוון שהולכים אחרי הרוב, ורוב האנשים אינם מגרשים את נשותיהם, ויותר מכך, רוב האנשים שמגרשים אינם מבטלים את הגט. משמעות דבריו היא שכיוון שמדובר במיעוט קטן, אם בכלל, אין צורך לחשוש מ"התראת ספק".                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| ז. תשובה נוספת לאותה שאלה    | ועוד, דאוקמינן אחזקתה שהיא עכשיו נשואה, דאם לא כן - נזיר שהיה שותה יין או מטמא למתים, אמאי לוקה? דאם אמרו לו אל תשתה אל תשתה! חייב על כל אחת ואחת (נזיר דף מב.) והא התראת ספק היא, שמא ישאל על נזירותו.                        | וממשיך רבנו תם לגבי שאלת התראת ספק. כשמתרים באישה עושים זאת תוך הנחה שהאישה נשואה ואין צורך לחשוש שמא ישלח לה הבעל גט ויבטל אותו. והוא מביא דוגמה לחיזוק טענתו מן המשנה במסכת נזיר. על פי המשנה נזיר מקבל עונש מלקות על העבירה שעבר (למשל שתה יין). שואל רבנו תם שאלה רטורית: מדוע הוא בכלל נענש? הרי אתה יכול ולומר שיש כאן התראת ספק, שהרי בזמן ההתראה אתה לא יודע אם הנזיר עומד לשאול חכם שיתיר לו את הנזירות למפרע ואז הוא פטור מעונש?! מסקנה: היות שהנזיר כן נענש אנחנו מסיקים שאין כאן התראת ספק וכך גם לגבי אישה. היא נשואה כשמתרים בה ולא צריך לחשוש ולומר אולי בעלה יגרש אותה ואז לא יהיה ערך להתראה. |
| ח. תשובה לשאלה הראשונה       | ומה שהקשה אם כן יחפה על בת אחותו ויכולין ממזרין ליטרה אי ידעין שלכך מתכוין לא מפקעין קדושין מיניה דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה שמתוך כך יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות אבל אם ברור לנו שלא נתכוין לכך לא חיישינן אם יכולים ליטרה. | ומסכם רבנו תם לגבי הקושיות של יחפה על בת אחותו ויכולים ממזרים להיטרה. אם בית הדין יידע שזו כוונתו של הבעל (לחפות על בת אחותו או לטהר את ילדיה הממזרים) רשאי בית הדין שלא להפקיע את הנישואין משום שחכמים התקינו את תקנת ההפקעה לשפר את המצב ולא על מנת לקלקל, שאם יתחילו להפקיע בלי הגבלה יתחילו בנות ישראל להיות פרוצות בעריות מתוך מחשבה ששום דבר איננו יכול לקרות להן. לכן, אם ברור לבית הדין שאין כאן מצב של חיפוי על אישה שילדיה ממזרים, אין חשש ואפשר להפקיע את הנישואין.                                                                                                                                 |

## עוקרין דבר מן התורה – משנה מסכת יבמות פרק י' משניות א-ב (עמוד 38)

### משנה א'

1. האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה, מת בעליך, ונסת, ואחר כך בא בעלה,
2. תצא מזה ומזה, וצריכה גט מזה ומזה.
3. ואין לה כתובה ולא פרות ולא מזונות ולא בלאות, לא על זה, ולא על זה. אם נטלה מזה ומזה, תחזיר.
4. והולד ממזר מזה ומזה.
5. ולא זה נזה מטמאין לה,
6. ולא זה נזה זכאין לא במציאתה ולא במעשה ידיה, ולא בהפרת נדריה.

### משנה ב'

1. נסת על פי בית דין, תצא, ופטורה מן הקרבן.
2. לא נסת על פי בית דין, תצא, וחיבת בקרבן. יפה כח בית דין, שפוטרה מן הקרבן.
3. הורוה בית דין לנשא, והלכה וקלקלה חיבת בקרבן, שלא התירוה אלא לנשא:

### ביאור משנה א'

1. מדובר על אישה שבעלה נסע למדינה רחוקה והיא מקבלת עדות שבעלה מת ועל סמך עדות זו היא נישאת לאדם אחר. אחר זמן שב בעלה הראשון ומסתבר שהעדויות הייתה שגויה.
2. ההלכה היא שהאישה צריכה לצאת משני הגברים כלומר היא אסורה על שניהם והיא צריכה גט משניהם על מנת שתוכל להינשא לגבר שלישי.
3. אין לאישה עילה לתבוע את דמי הכתובה שלה, לא על בעלה הראשון ולא על השני. אין לה עילה לתבוע פירות ולא מזונות ולא בלאות משני הבעלים. (מושגים אלה פורשו בספר "דברים שבינו לבניה"). אם בכל זאת היא תבעה את אחד הבעלים והוא נתן לה כספים – עליה להשיבם.
4. אם נולד לה ילד מבעלה השני או אם בעלה הראשון החזיר אותה לאחר נישואיה לבעל השני ונולד להם ילד – שני הילדים נחשבים לממזרים.
5. לשני הבעלים אסור להיטמא לה אם הם כוהנים והיא מתה, כי לכהן מותר להיטמא רק לאשתו החוקית.
6. מכיוון שהנישואין של האישה פגומים בכל מקרה – בין אם לגבר השני ובין אם תזרה לגבר הראשון – היא איננה חייבת לתת להם את מציאתה ולא את מעשי ידיה ואין להם זכות להפר את נדריה.

### ביאור משנה ב'

1. אם האישה מקבלת אישור מבית הדין להינשא על סמך אותה עדות שגויה – היא חייבת לעזוב את בעלה אך היא איננה חייבת להביא קרבן חטאת. (זהו קרבן שמביא בדרך כלל אדם שחטא בשגגה, אך בגלל הוראת בית הדין היא פטורה)
2. אם האישה נישאת בלי לבקש אישור מבית הדין – היא חייבת לעזוב את בעלה וגם להביא קרבן חטאת. המשנה מדגימה כאן שכוחו של בית הדין גדול במקרה זה כיוון שבכוחו לפטור את האישה מהבאת הקרבן.
3. אם בית הדין הורה לאישה להינשא והיא קלקלה (למשל נישאה לכהן גדול למרות שהיא אלמנה) היא חייבת להביא קרבן חטאת, כיוון שבית הדין התיר לה להינשא אך רק בנישואין מותרים.

## מה כוח בית דין יפה – תלמוד בבלי מסכת גיטין דפים לג:-לד. (עמודים 39-40)

**הערה חשובה:** אי אפשר ללמוד את המקור הבא מבלי להתייחס לברייתא זו, המצויה 12 שורות מעל הטקסט המסומן במסגרת (עמוד 39).

ת"ש: אָמַר לְשָׁנִים תָּנּוּ גִט לְאִשְׁתִּי - יָכוֹל לְבַטֵּל זֶה שְׁלֹא בְּפָנֵי זֶה, דְּבָרֵי רַבִּי, רַשְׁבִּי אֹמֵר: אֵינּוּ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶלָּא זֶה בְּפָנֵי זֶה;

המחלוקת היא: אדם נתן ייפוי כוח לשני עדים לתת גט לאשתו, האם הוא יכול לבטל את הגט בפני אחד מהם?

לדעת רבי אפשר, ולדעת רשב"ג רק ביטול הגט בפני שני העדים ביחד, מועיל.

### מבוא

עד כה ראינו כי בין רבי לאביו רשב"ג יש שתי מחלוקות בענייננו, הסוגיה תעסוק בשאלה – על פי מי מהם נקבע ההלכה.

המחלוקת האחת - בשאלת ביטולו מבוטל – ת"ר: בְּטָלוּ - מבוטל, דברי רבי; רשב"ג אומר: אינו יכול לא לבטלו ולא להוסיף על תְּנָאוֹ, שא"כ, מה כח ב"ד יפה.  
(עמוד 37) תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לג.

המחלוקת השנייה - בשאלת יכול לבטל זה שלא בפני זה - ת"ש: אָמַר לְשָׁנִים תָּנּוּ גִט לְאִשְׁתִּי - יכול לבטל זה שלא בפני זה, דברי רבי, רשב"ג אומר: אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה;  
(עמוד 39, 12 שורות מעל המסגרת) תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לג.

| כותרות                             | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                    | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| הצגת הבעיה                         | אמר רב שמואל בר יהודה: שמעית מיניה דר' אבא תרתי, חדא כרבי וחדא כרשב"ג, ולא ידענא הי כרבי והי כרשב"ג.                                                                                                                                               | אומר רב שמואל בר יהודה: שמענו מרבי אבא את שתי ההלכות, באחת מהן הוא פסק כדעת רבי, ובשנייה כדעת רבן שמעון בן גמליאל, ואין אנו יודעים איזו מהן נפסקה כרבי ואיזו כרשב"ג.                                                                                                                                                                                                              |
| רב יוסף פותר, על פי מקרה שקרה בא"י | אמר רב יוסף: ניהזי אנן, דכי אתא רב דימי אמר: מעשה ועשה רבי כדברי חכמים, אמר לפניו רבי פרטא בנו של רבי אלעזר בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול: אם כן, מה כח בית דין יפה?<br>וחזר רבי ועשה כרבן שמעון בן גמליאל; ומדהא כרבן שמעון בן גמליאל, הך כרבי. | אמר רב יוסף: בואו נראה. כאשר בא רב דימי (מארץ ישראל לבבל) אמר: היה מקרה בבית הדין שרבי פסק כדברי חכמים, ואז אמר לפניו רבי פרטא – אם כן מה כח בית דין יפה?<br>חזר בו רבי ופסק בדין כדעתו של רשב"ג. מכאן אנו לומדים שבעניין כוח בית דין יפה, רבי מסכים עם רשב"ג ופוסק כמוהו – מסקנתו של רב יוסף: בעניין כוח בית דין יפה – הלכה כרשב"ג, בעניין יכול לבטל זה שלא בפני זה - הלכה כרבי. |

| כותרות                                     | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| רבי יאשיה מאושא פותר, על פי מקרה אחר בא"י. | ואף ר' יאשיה דמן אושא סבר: חדא כרבי וחדא כרשב"ג,<br>דאמר רבה בר בר חנה: חמשה סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, אתא ההוא גברא קמיה ואשקליה גיטא על כורחיה,<br><br>אמר לן: "זילו אטמורו וכתבו לה";<br><br>ואי סלקא דעתך כרבי, כי מיטמרי מאי הוי?<br><br>אלא שמע מינה כרשב"ג סבירא ליה,<br><br>ואי סלקא דעתך אידך נמי כרבן שמעון בן גמליאל, למה להו אטמורי? ליבדרו איבדורי!<br><br>אלא שמע מינה: חדא כרבי, וחדא כרבן שמעון בן גמליאל. | גם רבי יאשיה מהעיר אושא שבארץ ישראל סבור כמו רבי אבא שהלכה אחת נקבעה על פי רבי ואחת על פי רשב"ג.<br>כמו שסיפר האמורא הבבלי רבא בר בר חנא, שביקר בארץ ישראל פעמים רבות:<br>היינו חמישה חכמים בבית דינו של רבי יאשיה באושא. עמד אדם אחד לדין ורבי יאשיה כפה עליו לתת גט לאשתו בניגוד לרצונו.<br>לאחר מכן אמר לנו רבי יאשיה "לכו תתחבאו ותכתבו לה גט". כוונתו הייתה שהחכמים יתחבאו וכך הבעל שכתב גט לאישה - לא יוכל התחרט ולומר לחמשת החכמים שהוא מבטל את הגט.<br>שואלת הגמרא: אם תעלה בדעתך שרבי יאשיה סובר בעניין זה כמו רבי - מה הייתה ההתחבאות של החכמים מועילה?<br>הרי רבי סבור שהבעל יכול לבטל גם לא בפני בית הדין שכתב את הגט!<br>המסקנה היא שרבי יאשיה סבור בהלכה זו כמו רשב"ג.<br>ואם תעלה בדעתך שגם בהלכה השנייה רבי יאשיה סבור כרשב"ג - למה אמר להם להתחבא? מספיק שיתפזרו ואז הבעל לא יוכל לבטל את הגט בפני כולם ביחד.<br>מסקנה: עולה מן הסיפור שהביא רבא בר בר חנא, שהלכה אחת היא כשיטת רבי וההלכה השנייה היא לשיטת רשב"ג. |
| רב נחמן סבור שההלכה כרבי                   | ורבא אמר רב נחמן: הלכה כרבי בשתייהן.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | לעומת זאת מוסר האמורא הבבלי רבא בשם רב נחמן, כי ההלכה היא כרבי בשתי המחלוקות.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| שאלה על רב נחמן                            | ולית ליה לרב נחמן מה כח בית דין יפה?<br><br>והאמר רב נחמן אמר שמואל: יתומין שבאו לחלוק בנכסי אביהן, בית דין מעמידין להן אפוטרופוס ובוררים להן חלק יפה, הגדילו - יכולין למחות;<br><br>ורב נחמן ידיה אמר: הגדילו - אין יכולין למחות, דאם כן, מה כח בית דין יפה!                                                                                                                                                                       | האם רב נחמן איננו מקבל את הכלל של מה כוח בית דין יפה?<br>הרי רב נחמן עצמו פסק על כלל זה!<br>מדובר בהלכה שאמר שמואל: יתומים קטנים שבאים לקבל את ירושת אביהם, בית הדין ממנה עבורם אפוטרופוס (נציג שפועל לטובתם), והאפוטרופוס של כול יתום בוחר עבורו חלק טוב בירושה, בצורה הוגנת. לאחר שהיתומים גדלו, אומרת ההלכה על פי שמואל - מותר להם למחות ולומר שהם קופחו בחלוקה ובית הדין ישמע את טענותיהם. עד כאן דעתו של שמואל.<br>רב נחמן עצמו חלק על דעת שמואל והוא סבור שהיתומים אינם יכולים למחות! נימוקו של רב נחמן נשען על הכלל שלמדנו - מה כוח בית דין יפה? כלומר, איך אתה יכול לבטל את כוחו של בית הדין שחילק את הירושה?                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| תשובה                                      | התם ממונא, הכא איסורא.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | עונה הגמרא: מדובר בשני מקרים שונים במהותם: במקרה של היתומים מדובר בכסף, ובמקרה כזה אכן לבית הדין ישנה סמכות הפקעה. אבל בהפקעת הקידושין אין מדובר בכסף אלא בדיני איסור והיתר. וכאן רב נחמן סבור שאין אפשרות לבית הדין להפקיע. כך תומכת הגמרא את העובדה שרב נחמן סבור כרבי בשתי ההלכות.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |



## מה כוח בית דין יפה - משנה מסכת כתובות פרק יא משנה ה (עמוד 41)

שום הדינין שפחתו שתות או הוסיפו שתות, מכרן בטל.  
רבן שמעון בן גמליאל אומר, מכרן קיים. אם כן - מה כח בית דין יפה?  
אבל אם עשו אגרת בקרת, אפלו מכרו שנה במאתים, או שנה מאתים במנה, מכרן קיים:

### ביאור

גם במשנה זו קיימת מחלוקת כשרשב"ג עומד על דעתו כי לבית הדין כוח רב.  
אם דיינים עורכים שומה (הערכה, במטרה להפקיע רכוש של אדם החייב כסף ואיננו משלם) ומסתבר שטענו ביותר משישית לכאן או לכאן, חכמים סבורים שהמכר בטל ורשב"ג סבור שהוא קיים, שאם לא כן, מה כוח בית דין יפה?  
הסייפא דנה במצב שבו ערכו אגרת בקורת שהיא הכרזה פומבית, ואם המכירה התקיימה בשקיפות ובבקורת ציבורית, אין אפשרות לפסול אותה בנימוק של טעות בשישית.

לעניין שומא עיינו בספר "משפט ויושר" פרק א' עמוד 10.

רש"י: אגרת בקורת – הכרזה ולקחון בקורת שמזכרין אותה בני אדם ע"י הכרזה.

**מה כוח בית דין יפה - תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ק עמוד א (עמוד 42)**

| כותרות                            | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                                                                                 | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| רב נחמן פוסק כחכמים               | אמר רב הונא בר חנינא אמר רב נחמן: הלכה כדברי חכמים.                                                                                                                                                                                             | אומר רב הונא בר חנינא: רב נחמן פוסק שההלכה היא כדברי חכמים. כלומר הוא פוסק שאין לקבל את הכלל של <b>מה כוח בית דין יפה</b> .                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| שאלה על רב נחמן                   | ולית ליה לרב נחמן מה כח בית דין יפה? והאמר רב נחמן אמר שמואל: יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהן, בית דין מעמידין להן אפוטרופוס ובוררין להם חלק יפה, הגדילו - יכולין למחות; ורב נחמן דידיה אמר: הגדילו - אין יכולין למחות, אם כן, מה כח בית דין יפה! | שואלת הגמרא: האם רב נחמן איננו מקבל את הכלל של <b>מה כוח בית דין יפה</b> ?<br>הרי רב נחמן עצמו פוסק על כלל זה!<br>מדובר בהלכה שאמר שמואל: יתומים קטנים שבאים לקבל את ירושת אביהם, בית הדין ממנה עבורם אפוטרופוס (נציג שפועל לטובתם), והאפוטרופוס של כול יתום בוחר עבורו חלק טוב בירושה, בצורה הוגנת. לאחר שהיתומים גדלו, אומרת ההלכה על פי שמואל – מותר להם למחות ולומר שהם קופחו בחלוקה ובית הדין ישמע את טענותיהם. עד כאן דעתו של שמואל.<br>רב נחמן עצמו חלק על דעת שמואל והוא סבור שהיתומים אינם יכולים למחות!<br>נימוקו של רב נחמן נשען על הכלל שלמדנו - <b>מה כוח בית דין יפה</b> ? כלומר, איך אתה יכול לבטל את כוחו של בית הדין שחילק את הירושה? |
| ניסיון לתשובה                     | לא קשיא: הא דטעו, הא דלא טעו.                                                                                                                                                                                                                   | אין כאן קושי! רב נחמן פוסק שאם הדיינים טעו מותר ליתומים למחות ואם הם לא טעו – אסור!                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| דחיית הניסיון ופתרון חדש          | אי דלא טעו, במאי יכולין למחות? ברוחות.                                                                                                                                                                                                          | שואלת עוד הגמרא: אם הדיינים לא טעו – על מה יכולים היתומים למחות?<br>תשובה: ברוחות (בכיוונים של השדה). כלומר, אם הדיינים טעו ולא חילקו את השדה ליתומים בצורה שווה, מותר להם למחות. אבל אם הם חילקו בצורה שווה אבל לא לקחו בחשבון שיקולים נוספים של כיוונים, אסור ליתומים למחות. (לדוגמה, אחד היתומים יכול לומר כי בצד אחד של השדה גובל שדה שירש מאבי אימו ואילו אחיו הם בני אחרת ולכן הכיוון לא משמעותי עבורם באותה מידה).                                                                                                                                                                                                                              |
| מביאים ראיה מא"י שרבי פסק כחכמים  | כי אתא רב דימי אמר: מעשה ועשה רבי כדברי חכמים, אמר לפניו פרטא בנו של רבי אלעזר בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול: אם כן: מה כח בית דין יפה? והחזיר רבי את המעשה. רב דימי מתני הכי.                                                                | כאשר בא רב דימי מארץ ישראל בבל אמר: היה מקרה בבית הדין של רבי והוא פסק כמו חכמים, נגד הכלל של <b>מה כוח בית דין יפה</b> .<br>אמר לפני רבי פרטא: אם כך <b>מה כוח בית דין יפה</b> ?<br>כתוצאה מכך שינה רבי את עמדתו ופסק על פי <b>מה כוח בית דין יפה</b> .<br>כך היא גרסתו של רב דימי.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| גרסה נוספת לאותו סיפור            | רב ספרא מתני הכי: מעשה וביקש רבי לעשות כדברי חכמים, אמר לפניו פרטא בנו של רבי אלעזר בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול: אם כן, מה כח בית דין יפה? לא עשה רבי את המעשה.                                                                             | אך לרב ספרא יש גרסה אחרת לאותו סיפור: היה מקרה בבית הדין של רבי והוא רצה לפסוק כדברי חכמים.<br>ואז אמר לו רבי פרטא: <b>אם כן מה כוח בית דין יפה</b> ?<br>ובעקבות כך לא פסק רבי כחכמים.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| ניסיון ראשון להבדת ההבדלים בסיפור | לימא בהא קמיפלגי, מר סבר: טעה בדבר משנה חוזר, ומר סבר: אינו חוזר!                                                                                                                                                                               | מציעה הגמרא: בואו נאמר שהמחלוקת בין רב דימי לרב ספרא היא כזו:<br>רב דימי סובר שאם דין טועה בדין מן המשנה, יכול לחזור בו.<br>ורב ספרא סובר שהדין איננו יכול לחזור בו.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| דחיית הניסיון ופתרון שמתקבל.      | לא, דכולי עלמא - טעה בדבר משנה חוזר, ומר סבר: הכי הוה מעשה, ומר סבר: הכי הוה מעשה.                                                                                                                                                              | דוחה הגמרא את ההצעה ואומרת – לא! כל החכמים סבורים שאם הדין טועה, הוא יכול לחזור בו ולשנות את פסיקתו, מהי אם כן המחלוקת בין רב דימי לרב ספרא?<br>אחד חשב שכך היה המעשה ואחד חשב כך. ובעצם אומרת לנו הגמרא שאין מחלוקת מהותית בעניין זה.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |

## כפיית קיום מצווה – סיפורו של רמי בר תמרי בעיר סורא, (עמודים 43-44)

בבלי חולין דף קי עמודים א-ב

| כותרות                                               | הסוגיה התלמודית                                                                                                                                                                           | ביאורים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| פתיח, רקע המקרה                                      | בסורא לא אכלי כחלי, בפומבדיתא אכלי כחלי                                                                                                                                                   | בעיר סורא נאסר לאכול את עטיני הבהמה ובעיר פומבדיתא הותר.                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| רמי בר תמרי נתפס כשהוא אוכל עטינים.                  | רמי בר תמרי, דהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא, איקלע לסורא במעלי יומא דכפורי, אפקינהו כולי עלמא לכחלינהו שדינהו, אזל איהו - נקטינהו אכלינהו, אייתוהו לקמיה דרב חסדא                           | רמי בר תמרי שהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא, הזדמן לסורא בערב יום הכיפורים, הוציאו כל תושבי העיר את עטיני הבהמות שאכלו וזרקו אותם, הלך רמי בר תמרי - לקח ואכל אותם, הביאוהו לדין בפני רב חסדא.                                                                                                                                              |
| הדיון אצל רב חסדא שלב אי                             | אמר ליה: אמאי תעביד הכי? אמר ליה: מאתרא דרב יהודה אנא, דאכיל.                                                                                                                             | רב חסדא: מדוע עשית כך? רמי בר תמרי: אני מעירו של רב יהודה (פומבדיתא), ואצלנו מותר לאכול עטינים!                                                                                                                                                                                                                                          |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ב'                             | אמר ליה: ולית לך - <b>נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם?</b> (משנה פסחים פ"ד מ"א) כלומר – אם אתה מתארח בסורא, אסור לך לאכול כאן עטינים! אמר ליה: חוץ לתחום אכלתינהו. | רב חסדא: האם אינך מקיים את ההלכה שבמשנה "נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם"? (משנה פסחים פ"ד מ"א) כלומר – אם אתה מתארח בסורא, אסור לך לאכול כאן עטינים! רמי בר תמרי: אכלתי את העטינים מחוץ לתחום העיר!                                                                                                              |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ג'                             | ובקמה טויתנהו? אמר ליה: בפופצני;                                                                                                                                                          | רב חסדא: במה צלית את העטינים? (מניין היו לך עצים להבערת אש?) רמי בר תמרי: צליתי בחרצנים של ענבים (שמצאתי ליד היקבים)!                                                                                                                                                                                                                    |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ד'                             | ודלמא מיין נסך הניא? אמר ליה: לאחר שנים עשר חדש הוו;                                                                                                                                      | רב חסדא: אולי החרצנים הם מיין נסך של גויים ואסור ליהנות מהם? רמי בר תמרי: החרצנים היו ישנים, בני יותר משנים עשר חדשים ואיסור הנסך בטל!                                                                                                                                                                                                   |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ה'                             | ודלמא דגזל הוה? אמר ליה: יאוש בעלים הוה, דקדחו ביה חילפי;                                                                                                                                 | רב חסדא: ושמא החרצנים היו גנובים? רמי בר תמרי: הבעלים ודאי התייאשו מן החרצנים כיוון שתולעים כבר קדחו בחרצנים. (או שצמחו על החרצנים עשבים המוכיחים כי עמדו בשדה זמן רב).                                                                                                                                                                  |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ו'                             | חזייה דלא הוה מנח תפילין, אמר ליה: מאי טעמא לא מנחת תפילין? אמר ליה: חולי מעיין הוא, ואמר רב יהודה חולי מעיין - פטור מן התפילין;                                                          | רב חסדא מבחין שרמי בר תמרי איננו מניח תפילין, רב חסדא: מדוע אינך מניח תפילין? רמי בר תמרי: יש לי חולי מעיים, ורב יהודה (מפומבדיתא) פסק כי חולי מעיים פטורים מחובת הנחת תפילין!                                                                                                                                                           |
| הדיון אצל רב חסדא שלב ז'                             | חזייה דלא הוה קא רמי חוטי, אמר ליה: מאי טעמא לית לך חוטי? אמר ליה: טלית שאולה היא, ואמר רב יהודה טלית שאולה, כל שלשים יום - פטורה מן הציצית;                                              | רב חסדא מבחין שלרמי אין חוטים קשורים בשולי בגדו (ציציות) רב חסדא: מדוע אין לך חוטים? רמי בר תמרי: הבגד שעלי איננו שלי אלא הוא אצלי בהשאלה, ורב יהודה פסק כי בגד שאול פטור מחובת ציציות במשך שלושים יום!                                                                                                                                  |
| סיום – רמי בר תמרי יוצא זכאי והוא מתערב בדיון אחר... | אדהכי, אייתוהו לההוא גברא דלא הוה מוקר אבוה ואמיה כפתוהו, אמר להו: שבקוהו, דתניא: <b>כל מצות עשה שממתן שכרה בצדה - אין בית דין שלמטה מזכהרין עליה.</b>                                    | תוך כדי הדיון, הביאו אל רב חסדא אדם שלא כיבד את אביו ואת אימו, כפתו אותו על עמוד על מנת להלקות אותו. אמר להם רמי בר תמרי: הניחו לו! שהרי למדנו בברייתא כי כל מצוות עשה שנקבע לה שכר (ע"י בית דין של מעלה), אין בית דין של מטה יכול להעניש על אי קיומה! (כוונתו לומר כי על כיבוד הורים התורה מבטיחה אריכות ימים ולכן אין להעניש את האדם). |